

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Klára Charvátová

Historický vývoj postavení dítěte v rodinném právu od roku 1811

Diplomová práce

Olomouc 2022

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Historický vývoj postavení dítěte v rodinném právu od roku 1811“ vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje. Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 119 058 znaků včetně mezer.

V Ostravě dne .....

.....

Klára Charvátová

Na tomto místě bych ráda poděkovala Prof. Milaně Hrušákové za poskytnutí materiálů a pomoc při vedení mé diplomové práce.

Obsah

Seznam zkratk	6
Úvod	7
1 Postavení dítěte dle zákona č. 946/1811 Sb. zák. soud., obecný zákoník občanský	8
1.1 Manželské a nemanželské zrození	8
1.2 Rodičovská moc	10
1.2.1 Výchova k náboženství	11
1.2.2 Výživa dítěte a práva matky	12
1.2.3 Svěření do péče, styk s dítětem a jeho podpůrná výživa a výchova	14
1.3 Nemanželské děti	17
1.4 Zánik otcovské moci	19
1.4.1 Prodloužení otcovské moci	19
1.4.2 Zánik otcovské moci u nezletilého	20
1.5 Spojení podobná právnímu poměru mezi rodiči a dětmi	21
1.5.1 Osvojení	21
1.5.2 Pěstounství a ústavní péče	21
1.5.3 Poručenství	22
2 Postavení dítěte dle zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném	23
2.1 Výchova a výživa dítěte	23
2.2 Otcovství	24
2.3 Rodičovská moc	24
2.3.1 Omezení, pozastavení a zbavení rodičovské moci	25
2.4 Osvojení	25
2.5 Poručenství	26
3 Postavení dítěte dle zákona č. 94/1963 Sb., o rodině	27
3.1 Rodičovská zodpovědnost	27
3.2 Sociálně právní ochrana	29

3.2.1	Omezení, pozastavení a zbavení rodičovské zodpovědnosti	29
3.3	Určení rodičovství	31
3.4	Osvojení	32
3.5	Poručenství a opatrovnictví	32
3.5.1	Poručenství	32
3.5.2	Opatrovnictví	34
3.6	Výživné	34
4	Postavení dítěte dle zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník	36
4.1	Určení rodičovství	36
4.2	Osvojení	37
4.3	Práva a povinnosti mezi rodiči a dětmi	38
4.3.1	Rodičovská odpovědnost	39
4.3.2	Pozastavení, omezení a zbavení rodičovské odpovědnosti	43
4.3.3	Preventivní, výchovná a sankční opatření	44
4.3.4	Vyživovací povinnost	45
4.4	Poručenství, opatrovnictví a jiné formy péče o dítě	46
4.4.1	Poručenství	46
4.4.2	Opatrovnictví	47
4.4.3	Svěřenectví a pěstounství	48
4.4.4	Ústavní výchova	49
	Závěr	51
	Seznam použité literatury a dalších zdrojů	53
	Abstrakt	56
	Abstract	56
	Klíčová slova	56
	Key words	56

Seznam zkratk

OZO	Císařský patent č. 946/1811 Sb. zák. soud., obecný zákoník občanský, ve znění císařského nařízení č. 69/1916 Ř. z.
ZOPR	Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění zákona č. 46/1959 Sb.
ZOR	Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění zákona č. 401/2012 Sb.
Úmluva	Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o sjednání Úmluvy o právech dítěte, ve znění pozdějších předpisů
OSPOD	Orgány sociálně-právní ochrany dětí
OZ	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Úvod

Pro svou diplomovou práci jsem si vybrala téma, které považuji za stále aktuální a to tím spíše, že se v dnešní době stále více zaměřuje pozornost společnosti na děti, přesněji na jejich postavení v rámci rodiny, jejich práva a jejich výchovu. V odborných ale i laických kruzích se vedou diskuze o tom, jak má být v ideálním případě rozhodnuto o fungování výchovy dítěte po rozvodu či jiném odloučení jeho rodičů, o čem mohou rodiče v rámci výchovy rozhodovat anebo v jaké situaci je třeba intervence orgánu veřejné moci do výkonu rodičovských práv. Tento trend většího zájmu o dítě a jeho právní postavení v rodinném právu je dle mého názoru velmi důležitý, protože děti tvoří budoucnost každé společnosti a to jakou ji vytvoří, záleží z velké části na přístupu k nim a jejich výchově – není náhodou, že se v mnoha případech zanedbaná výchova projeví problémy v dospělosti. Z důvodů výše uvedených by se měl stát této problematice více věnovat.

V mé práci se budu zabývat historickým vývojem postavení dítěte v rodinném právu na našem území (tedy na území České republiky) v časovém rozmezí od roku 1811, což je od doby působnosti Obecného zákoníku občanského, až dodnes. Budu postupovat s pomocí metody popisné, komparativní, systematické a historické. Mým cílem je přiblížení právního postavení dítěte v souvislosti s vyvíjející se právní úpravou, judikaturou a odbornými názory a následně jejich zhodnocení jeho vývoje.

1 Postavení dítěte dle zákona č. 946/1811 Sb. zák. soud., obecný zákoník občanský

Obecný zákoník občanský (dále jen OZO) pojednává o právním postavení dítěte ve své třetí hlavě nazvané O právech mezi rodiči a dětmi, která zahrnuje §§ 137 až 186 tohoto zákoníku. Ihned v § 137 OZO, který zní: „*Když se z manželství narodí děti, vznikne nový právní poměr; založí se tím práva a povinnosti mezi rodiči a dětmi manželskými.*“¹, je narození dítěte bráno za podstatnou právní skutečnost.²

1.1 Manželské a nemanželské zrození

Zrození dítěte z manželství se považuje za případ pravidelného původu dítěte, nemanželské zrození za případ původu nepravidelného. Původ pravidelný, tedy manželský, předpokládá, že dítě bylo v manželství zrozeno z manželky – není ale nutné, aby bylo v manželství i zplozeno. Matkou a otcem tohoto dítěte jsou v tomto případě manželka s manželem. Z výše uvedeného plyne podmínka, že manželka porodila dítě, kdy musí být v případě, že někdo tvrdí původ dítěte, prokázáno, že manželka porodila a že člověk, o kterém je tento původ tvrzen, je s dítětem které porodila totožný – nejsou zde totiž žádné právní domněnky jako u důkazu otcovství. Další podmínkou manželského zrození je, že dítě zplodil manžel, kdy jak plyne z předchozí věty, platí vyvratitelná právní domněnka, že dítě bylo manželem zplozeno a kdy dokazovat opak musí ten, kdo tuto domněnku chce vyvrátit.³

Manželského zrození se dále týká § 138 OZO: „*Dětem, které manželka porodí po uplynutí 180 dní od uzavření manželství a před uplynutím 300. dne buď po smrti muže, nebo po úplném zrušení manželského svazku, svědčí domněnka manželského zrození.*“⁴ V OZO se objevuje zásada, že dítě narozené v manželství je manželské, tato sama však není dostatečnou, neboť doba mezi zplozením a zrozením dítěte obvykle činí devět měsíců. Proto se v tomto paragrafu setkáváme s druhou, která upravuje situace, kdy se dítě narodí buď na začátku

---

¹ Ust. § 137 Císařského patentu č. 946/1811 Sb. zák. soud., obecného zákoníku občanského, ve znění císařského nařízení č. 69/1916 Ř. z.

² ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi – díl první (§§ 1 až 284)*. 1. vydání. Praha: Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1935, s. 719

³ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému ...*, s. 720

⁴ Ust. § 138 Císařského patentu č. 946/1811 Sb. zák. soud., obecného zákoníku občanského, ve znění císařského nařízení č. 69/1916 Ř. z.

manželství, nebo po jeho konci – není tedy důležité, zda se narodilo za trvání manželství, ale zda bylo manželem zplozeno.⁵

Lhůta na počátku manželství, jak z výše uvedeného plyne, činí 180 dní od jeho uzavření. § 138 se pojí s § 156 OZO, který pojednává o situaci, kdy manžel o těhotenství své manželky před uzavřením sňatku nevěděl a tím pádem může své otcovství popřít do tří měsíců poté, co se dozvěděl o narození dítěte – toto ale neplatí, pokud měl s manželkou v rozhodné době sexuální styk – v tomto případě se dítě považuje za manželské.⁶

Lhůta po skončení manželství činí 300 dnů a musíme u ní rozeznávat několik situací. Prvním případem je, když manželství skončilo smrtí manžela nebo jeho prohlášením za mrtvého, kdy se lhůta počítá ode dne jeho smrti. Druhým je, když manželství skončilo rozlukou. V tomto případě počíná lhůta běžet dnem, kdy soudní rozhodnutí o rozluce nabylo právní moci. Dále je zde poměrně složitější situace skončení manželství rozvodem, kdy doba 300 dní začíná běžet právní mocí soudního rozhodnutí o rozvodu. Dítě narozené více než 300 dní po rozvodu je považováno za manželské, pokud je prokázán důkaz dle § 163 OZO⁷, nebo pokud je prokázán návrat otce s matkou dítěte ke společnému soužití v rozhodné době. Pokud se ovšem navrátili ke společnému soužití a později toto jejich soužití opět skončilo, tak se lhůta počítá ode dne, kdy fakticky přestalo. V OZO není komplexně upravena další situace, kdy bylo manželství prohlášeno za neplatné. Dle § 160 OZO, pokud byl alespoň jeden z manželů v dobré víře v platnost manželství, jsou děti považovány za manželské. Dobu 180 dní budeme dle komentáře počítat ode dne domnělého uzavření manželství, dobu 300 dní ode dne kdy soudní rozhodnutí o neplatnosti manželství nabylo právní moci.⁸

Všechny výše uvedené domněnky založené na lhůtách jsou vyvratitelné, protože v případě lhůty 180 dnů může nastat předčasný porod a v případě lhůty 300 dní může jít naopak o porod opožděný.⁹

Dále je zde situace, kdy se matka provdá do 180 dní po rozvodu. V tomto případě platí domněnka jak pro původního, tak pro nového manžela, ale jak má být rozhodnuto, OZO neřeší. Pokud dojde ke sporu, bude důležité, který z manželů měl s manželkou v rozhodné

---

⁵ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému* ..., s. 723

⁶ Tamtéž, s. 723

⁷ Ust. § 163 Císařského patentu č. 946/1811 Sb. zák. soud., obecného zákoníku občanského, ve znění císařského nařízení č. 69/1916 Ř. z.: „*O kom bude prokázáno způsobem předepsaným v soudním řádě, že s matkou dítěte obcoval v době, od které neprošlo až do slehnutí méně než 180 a více než 300 dní; anebo kdo to třeba jen mimo soud dozná, o tom se má za to, že dítě zplodil.*“

⁸ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému* ..., s. 723 - 724

⁹ Tamtéž, s. 724

době sexuální styk a toto poté dokázat – pokud se ale prokáže, že oba, opět platí domněnka otcovství pro oba dva. Postupovat se bude tak, že se buď rozhodne dotčené dítě, nebo rozhodne soud řešící tento spor dle vlastního uvážení. V této situaci není důležité, kdo je fyziologickým otcem dítěte, ale kdo bude mít moc otcovskou a nést náklady na výživu a výchovu dítěte – tedy kdo je jeho otcem v právním smyslu.¹⁰

Pokud je zde spor, zda dítě je či není manželského původu, může manžel, matka či dítě podat žalobu na uznání manželského původu, kdy žalobce musí prokázat, že v rozhodné době došlo k souloži. Pokud se jedná o narození před 180 dnem po uzavření sňatku, musí se prokazovat také předčasný porod, pokud se dítě narodilo více než 300 dní po rozvodu, musí se zase prokazovat porod opožděný. Žalován může být otec, oba rodiče dítětem, nebo dítě oběma rodiči a právo na tuto žalobu se nepromlčuje.¹¹

1.2 Rodičovská moc

Nyní se posouváme od manželského či nemanželského zrození k právům a povinnostem rodičů vůči dětem, které se souhrnně nazývají rodičovská moc.

§ 139 OZO říká, že: „*Rodiče jsou vůbec povinni své manželské děti vychovávat, to jest pečovat o jejich život a zdraví, opatřiti jim slušnou výživu, dbáti o jejich tělesný i duševní vývoj a vyučováním náboženství a užitečným znalostem dáti základ k jejich budoucímu blahobytu.*“¹² V římském právu byla rodičovská moc plně v rukou otce, v OZO se ale dělí, ač nerovnoměrně, mezi otce a matku. Fakt, že otec má právo o dítěti rozhodovat více, je zdůvodněn tak, že rodinu reprezentuje na venek a je za ní odpovědný vůči soudu.¹³

Rodičovská moc spočívá v povinnosti dítě vychovat, tedy vést jej k tomu, aby se z něj stal řádný člen společnosti. Rodiče mají pečovat o jeho tělesný a duševní vývoj, což pro matku znamená především pečovat o zdraví dítěte, pro otce zase opatřit prostředky k jeho výchově pro povolání, které sám určí. Při výchově je rozhodující vůle obou rodičů, ačkoli tato podléhá doзору soudu. Matka i otec se při výchově navzájem zastupují a každý z nich jedná jako by jednal i za toho druhého. Pokud jeden rodič s druhým nesouhlasí, rozhoduje otec, co se týče výchovy k budoucímu povolání¹⁴ a v otázce jazyka výchovy¹⁵, naopak o tělesném

---

¹⁰ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k Československému občanskému zákoníku* ..., s. 724 - 725

¹¹ Tamtéž, s. 725

¹² Ust. § 139 Císařského patentu č. 946/1811 Sb. zák. soud., obecného zákoníku občanského, ve znění císařského nařízení č. 69/1916 Ř. z.

¹³ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k Československému občanskému zákoníku* ..., s. 729

¹⁴ Tamtéž, s. 729

¹⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 22. 10. 1924, sp. zn. R I 847/24

vývoji a zdraví dítěte rozhoduje matka. Každý z rodičů má však, pokud nesouhlasí s tím druhým, právo požádat soud, aby rozhodl. Právo a povinnost dítě vychovávat končí, když dosáhne zletilosti.¹⁶

Rodičovská moc je dále blíže specifikována v § 144 OZO, který stanovuje, že má výchova dítěte probíhat za souhlasu matky a otce, kdy případné neshody jsou řešeny rozdělením sfér rozhodování, jak je uvedeno v minulém odstavci dle § 139 OZO. Účelem výchovy je z dítěte vychovat řádného člena společnosti a rodiče jsou při ní limitováni správními předpisy a soudním dozorem. V rámci tohoto mohou určit jeho pobyt, oděv i stravu, stanovit s kým se může stýkat, či porušit jeho soukromí kontrolou jeho věcí a korespondence. Také mohou ovlivňovat názory dítěte, vyžadovat po něm pomoc v domácnosti či jej za určitých podmínek nutit pracovat. Naopak děti jsou povinny být rodičům poslušné a mít k nim úctu^{17, 18}

§ 145 OZO dává rodičům právo vyhledat a přivést nazpět pohřešované či uniklé děti a možnost je k účelu výchovy trestat, pokud jsou „nemravné, neposlušné, anebo rušící domácí řád a klid, způsobem ne přemrštěným a jejich zdraví neškodným“.¹⁹ Děti tedy mohou být trestány i tělesně, ale tak, aby nedošlo k jejich fyzické ani psychické újmě. Zároveň záleží i na rodinném prostředí, kdy se vhodnost prostředků může dle tohoto lišit. Právo trestat může náležet nejen rodičům, ale také osobě, která dítě vychovává nebo popřípadě jeho vychovateli²⁰. Pokud je toto právo zneužíváno, ať už rodiči či jinou osobou, může zasáhnout soud.²¹

1.2.1 Výchova k náboženství

Na § 139 navazuje svým obsahem § 140 OZO, zaobírající se výchovou dítěte k náboženství a případnými z ní plynoucími spory, jejíž podrobnosti mají být upraveny politickými předpisy²², protože se jedná o práva o povinnosti na pomezí soukromého a veřejného práva. Tyto předpisy se v průběhu času měnily, ale dle Komentáře k

---

¹⁶ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému* ..., s. 730

¹⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu rakouského ze dne 30. 4. 1924, Ob II 259/24, sp. zn. VI/169: Výrazem děti jsou myšleni všichni potomci – nejen ti, kteří nedosáhli zletilosti. Takto se má přistupovat k §§ 141 – 146 OZO

¹⁸ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému* ..., s. 758 - 759

¹⁹ Ust. § 145 Císařského patentu č. 946/1811 Sb. zák. soud., obecného zákoníku občanského, ve znění císařského nařízení č. 69/1916 Ř. z.

²⁰ Např. mistr a jeho učedníci

²¹ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému* ..., s. 760 - 761

²² Ust. § 140 Císařského patentu č. 946/1811 Sb. zák. soud., obecného zákoníku občanského, ve znění císařského nařízení č. 69/1916 Ř. z.

Československému obecnému zákoníku občanskému z roku 1935 se jedná o zákon č. 96/1925 Sb. z. a n., který stanovil několik následujících pravidel. Prvním je, že pokud jsou oba rodiče stejného náboženského vyznání, následuje toto vyznání i jejich dítě, a pokud k žádné náboženské společnosti nepřísluší, platí to samé opět také pro jejich potomka. Pokud má každý z nich jinou náboženskou příslušnost, jedná se o smíšené manželství a v tomto případě dcery následují matku a synové otce. Nemanželské děti následují vyznání matky. Dalším pravidlem je, že rodiče mohou určit náboženské vyznání dítěte nebo určit, že žádnou náboženskou příslušnost mít nebude, a to do čtrnácti dnů od jeho narození. Třetím je, že než dítě dosáhne šestnácti let, je možné jeho náboženskou příslušnost určit a zákonem určeným způsobem ji změnit, poté už si ji ale dítě určuje samo.²³

Obecně vzato je důležitá shoda rodičů na vyznání dítěte, protože bez souhlasu obou může být jeho náboženská výchova ohrožena. Pro takovéto situace je zde soud, který rozhodne, dle vůle kterého rodiče bude dítě v náboženském směru vedeno.²⁴ Dále mají ohledně náboženských otázek týkajících se dítěte rozhodovací pravomoc také politické úřady.²⁵

1.2.2 Výživa dítěte a práva matky

Jak je uvedeno v § 139 a některých dalších, rodiče jsou povinni opatřit dítěti slušnou výživu. Na toto reaguje četná judikatura a dále především § 141 OZO: „*Pečovati o výživu dětí dotud, dokud se nemohou samy vyživovati, je povinen především otec. Na matce zvláště je, aby se věnovala péči o tělesnou výchovu a zdraví dětí.*“²⁶ Formulace tohoto paragrafu rozděluje povinnosti rodičů mezi otce a matku, to však neznamená, že nemohou být splněny tím druhým – otec je však ten, kdo především poskytuje prostředky potřebné k životu dítěte, a tak i více určuje výchovný směr, ačkoli na vychovávání samotném se podílí i matka. Povinnost otce vyživovat dítě platí pro dítě manželské a to i v období kdy probíhá proces popírající jeho manželský původ.²⁷

V OZO se dočteme o výživě nezletilého dítěte, tedy takového, které nedosáhlo zletilosti, nemá dostatečné jmění a zároveň není způsobilé se samo živit a najít si zaměstnání. Teorie ale nezapomíná ani na výživu dítěte zletilého a analogicky se použije ustanovení o nezletilém.

---

²³ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému* ..., s. 733

²⁴ Tamtéž, s. 733 - 734

²⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. Gl. U. 14.161

²⁶ Ust. § 141 Císařského patentu č. 946/1811 Sb. zák. soud., obecného zákoníku občanského, ve znění císařského nařízení č. 69/1916 Ř. z.

²⁷ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému* ..., s. 735 - 736

Není podstatné, zda dítě dosáhlo zletilosti, nebo zda je teoreticky schopno si najít zaměstnání a žít se samo, ale jestli je toho schopné reálně a to bez ohledu na to, zda otec tuto neschopnost dítěte zavínil. Povinnost dítě žít tedy splněním výše uvedených podmínek nezaniká, ale naopak se může dokonce obnovit, pokud se dítě dále nemůže z nějakého důvodu vyživovat. Otec musí pokračovat ve výživě a úhradě nákladů např. když dítě studuje²⁸ nebo podstupuje léčbu. Pokud je však dítě zletilé a práci se záměrně vyhýbá, povinnost otce zaniká – to neplatí u nezletilého dítěte, u kterého by měl otec, pokud je to potřeba, využít donucovací výchovné prostředky. Dítě, jehož otec byl usmrcen, má za stejných podmínek, jako dítě, jehož otec žije, nárok na tzv. vyživovací důchod.²⁹

Dále jsou zde případy, ve kterých otec není povinen dítěti poskytovat výživu, jako je, když bylo otci odňato proti jeho vůli, nebo když se proti jeho vůli zdržuje mimo jeho domácnost, kdy není důležité, zda proti odchodu dítěte něco učinil – toto však neplatí, pokud k opuštění společné domácnosti byly důležité důvody. Naopak ale nemá na povinnost dítě žít vliv fakt, že se k němu dítě chová neslušně či urážlivě.³⁰

Rozsah vyživovací povinnosti je určován několika aspekty, kterými jsou potřeba dítěte a stav, prostředky a jmění otce, kdy toto vše se může s časem měnit. Výchova má být těmto hlediskům přiměřená. Otec může určit výchovné potřeby dítěte širší, než je jeho vlastní jmění, pokud jsou zde osoby odlišné od otce uvedené v § 143 schopné tyto větší potřeby hradit. Stejně tak spadá vyživovací povinnost na osoby v § 143, pokud otec nemá více než existenční minimum – tato je však přechodná a nelze ji uložit ve větší míře, než rodičům.³¹³²

Nárok dítěte na výživu je osobní a netýkají se jej majetkoprávní předpisy, což má několik dopadů – dítě se ho nemůže vzdát, nepromlčuje se, tato nárokovaná výživa se poskytuje jen pro přítomnou dobu a náhrada za ni není nárokem osobním, ale majetkoprávním.³³ Výživa se dítěti poskytuje hlavně ve společné domácnosti rodičů a jedná se o výživu naturální – výživa v penězích se poskytuje spíše v případě, kdy už dítě ve

---

²⁸ Toto neplatí v případě studia na vysoké škole, se kterým otec oprávněně z důvodu svých špatných hmotných poměrů nesouhlasil.

²⁹ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému* ..., s. 735 - 737

³⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. Gl. U. N. F. 1782, rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 826, rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 6773, rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 1441 a stejně tak rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 9572, rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 2772

³¹ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému* ..., s. 736

³² Rozhodnutí Nejvyššího soudu 2110

³³ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému* ..., s. 736

společné domácnosti nepobývá.³⁴ Pokud dítě pobývá mimo domov, má tento nárok na výživu jen jestli s tímto jeho pobytem rodiče, popřípadě alespoň otec, souhlasili. U soudu se vyživovací nárok uplatňuje v případě zletilých v řízení sporném, v případě nezletilých v řízení nesporném, kdy musí být ustanoven také opatrovník hájící jejich zájmy. Také je exekučně privilegován. Pokud je otec v důsledku zranění způsobeného jinou osobou neschopen práce a tedy i výdělků, nebo jinou osobou zabit, má dítě právo na pachateli tohoto činu požadovat náhradu škody.³⁵

Nárok na výživu zaniká, jestliže už má dítě vlastní jmění, nebo pokud už je reálně schopné se samo živit, a dále v případě smrti vyživovaného dítěte či vyživovatele – v druhé situaci ale vyživovanému náleží povinný podíl, který má toto výživné nahradit.³⁶

S výživou souvisí také zaopatření dítěte, které je upraveno v § 166 OZO a týká se nemanželských dětí. Z jiných ustanovení a taky ze zřejmého úmyslu zákonodárce zaopatřit děti manželské více než ty nemanželské ale můžeme usuzovat, že lze toto ustanovení vztahovat také na děti manželské. Za zaopatření považujeme „*mravní, tělesné a hmotné prostředky*“ k samostatnému životu. Toto vše lze označit za přiměřenou výchovu, ale může jít také o věno pro dceru, výbavu pro syna, nebo prostředky k výkonu povolání.³⁷

Ve druhé větě § 141 se dočteme o zvláštním právu a zároveň povinnostech matky, kterým je péče o tělesný vývoj a zdraví dítěte a to jak tělesné, tak duševní. Ačkoli se nejedná o její výlučné právo a tuto péči může v případě, že matka toho není schopna, zastat také otec, může se matka proti výchově nebo určení povolání ohrožujícím zdraví dítěte bránit v nesporném soudnictví.³⁸

1.2.3 Svěření do péče, styk s dítětem a jeho podpůrná výživa a výchova

Výchovou dítěte po rozvodu či rozluce rodičů se zabývá § 142, který zní: „*Jestliže manželé při rozvodu nebo při rozluce se neshodli se schválením soudu o péči a výchově dětí, rozhodne soud, přihlížeje k zvláštním okolnostem případu a se zřetelem k zájmům dětí, k povolání, osobnostem a vlastnostem manželů, jakož i k důvodům rozvodu nebo rozluky, mají-li všechny děti nebo které z nich otci nebo matce býti svěřeny. Druhý manžel bude přesto i nadále oprávněn se osobně s dítětem stýkati. Soud může tento styk blíže upravit. Náklady na*

³⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 24. 1. 1922, sp. zn. R. II. 10/22; Sb. min. sprav. 1922, č. 173

³⁵ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému*, s. 736 - 737

³⁶ Tamtéž, s. 736 - 737

³⁷ Tamtéž, s. 737

³⁸ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému*, s. 737

výchovu nese otec. Změní-li se poměry, může soud, nejsa vázán dřívějšími opatřeními nebo dohodami manželů, učiniti nová opatření v zájmu dětí.³⁹ Zaprvé je důležité říct, že tento paragraf se týká nejen rozvodu a rozluky, ale také domnělého manželství nebo odděleného života manželů. Ať se jedná o kterýkoli z uvedených případů, rodičovská moc je zásadně stále stejná a nijak nezaniká.⁴⁰

Pokud k situaci, kdy probíhá proces o rozvodu či rozluce manželství dojde, musí soud rozhodnout o prozatímním opatření dle § 382 zákona č. 79/1896 ř. ž., exekučního řádu nebo dle výše uvedeného § 142 OZO, což je častější praxí. Dítě bude dle rozhodnutí soudu žít buď v domácnosti matky, nebo otce a tímto rodičem tedy bude více vychováváno, což vede k omezení rodičovské moci druhého rodiče. Toto může přispívat k zrcadlení sporů mezi rodiči do výchovy, ve které by v ideálním případě měla panovat shoda, a je tímto hrubě porušena. Další situací je, že manželé žijí odděleně se vzájemným souhlasem, kdy soud může zasáhnout dle § 178 OZO – pokud však manželka žije odděleně proti vůli manžela z důvodu, že to po ní nelze žádat, postupuje se opět dle § 142 OZO a dítě může být dokonce dáno do péče třetí osoby. Je třeba poznamenat, že ať je dítě svěřeno jednomu nebo druhému rodiči, rodičovský poměr k němu zůstává nezměněný a bylo by závažným porušením výchovy, kdyby jeden z rodičů poštvoval dítě proti rodiči druhému.⁴¹

Soud při rozhodování o tom, komu svěří dítě do péče, zohledňuje zvláště blaho dítěte. Přihlíží k jeho zájmům a k povolání, osobnosti a vlastnostem rodičů, ale také k jejich hospodářské situaci, protože k řádné výchově je třeba také hospodářského zázemí. Pokud je to pro blaho dítěte třeba, může být svěřeno do péče osoby odlišné od rodičů. Pokud mezi rodiči existuje dohoda upravující péči o dítě v případě rozvodu či rozluky a tato je schválena soudem, tak se jedná o závaznou normu upravující tento rodičovský poměr k dítěti – pokud však schválena není, tak není pro soud nijak závazná a soud má při rozhodování postupovat, jako kdyby nebyla. Soud dále může zohlednit také příčiny rozvodu či rozluky, ale to jen potud, pokud pomohou k rozhodnutí, kde bude o dítě lépe postaráno – neznamená to, že manžel, který nese vinu na rozvodu, nemůže dostat dítě do péče. Zvýhodněn ale bude nevinný manžel v situaci, kdy bude o dítě postaráno u obou manželů stejně. Může se také stát, že jeden z manželů, kteří byli rozvedeni či rozloučeni, požaduje, aby soud provedl opatření dle § 142 OZO – soud ale musí v tomto případě zjišťovat a pečlivě zvážit, jestli nejde o výsledek sporu

---

³⁹ Ust. § 142 Císařského patentu č. 946/1811 Sb. zák. soud., obecného zákoníku občanského, ve znění císařského nařízení č. 69/1916 Ř. z.

⁴⁰ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému* ..., s. 746

⁴¹ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému* ..., s. 746 - 747

mezi manžely a jakousi pomstu tomu druhému. Také zvažuje, zda manžel nechce děti do své péče, aby se zbavil vyživovací povinnosti či zda je naopak nechce do své péče manželka, aby na ně výživné dostávala.⁴²

Dítě vychovává ten z rodičů, kterému bylo svěřeno do péče. Tato výchova má probíhat ve srozumění s druhým rodičem, pokud ovšem nebyl z výchovy vyloučen – pokud ano, může si dle § 178 OZO stěžovat u soudu. Toto se však liší dle toho, komu bylo dítě svěřeno do výchovy: bylo-li svěřeno matce, tak dítě bezprostředně vychovává matka, ale otcovská moc přitom zůstává zachována. Otec dále rozhoduje o budoucím povolání dítěte, jeho jmění a hradí náklady výchovy. Jeho styk s dítětem je upraven soudem. V případě, že bylo dítě svěřeno otci, tak otci nejen že zůstává otcovská moc, ale také dítě přímo vychovává. Matka má však právo na osobní styk s dítětem a také může žádat, aby výchova probíhala s jejím srozuměním.⁴³ Když se otec chová nemravě či nějak výchovu zanedbává, může matka podat stížnost dle § 178 OZO, kterou soud vyšetří a případně učiní vhodná opatření.⁴⁴ Jak už je uvedeno výše, rodič, kterému dítě nebylo svěřeno do výchovy, má zásadně nárok, aby soud upravil jeho osobní styk s dítětem – toto však nemusí platit, pokud styk s tímto rodičem není vhodný, a to ať už je příčina na straně rodičů (v době osobního styku se chovají nemravně) nebo na straně dítěte (tento styk způsobuje jeho rozčilení). Rozhodnutí soudu o svěřením do péče může být změněno a to bez ohledu na to, zda se změnily poměry – stačí, že je tato změna v zájmu dítěte a že se soud domnívá, že původně špatně zhodnotil situaci. Tato řízení jsou řízeními nespornými.⁴⁵

Co se týče výživy dětí, přechází na jejich matku, je-li otec nemajetný či zemřel, případně, pokud toho není matka ze stejných důvodů schopna, na otce a matku, nebo na matčinu otce a matku, v tomto pořadí. Tato vyživovací povinnost je pouze podpůrná a přichází jako poslední řešení.⁴⁶

V situaci kdy toho otec není schopen či je mrtev, přechází na matku rodičovská moc, až na moc otcovskou, která připadá poručníkovi⁴⁷. Kde a kým bude nezletilé dítě vychováno,

---

⁴² ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému* ..., s. 747

⁴³ Tamtéž, s. 748

⁴⁴ Ust. § 178 Císařského patentu č. 946/1811 Sb. zák. soud., obecného zákoníku občanského, ve znění císařského nařízení č. 69/1916 Ř. z.

⁴⁵ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému* ..., s. 749

⁴⁶ Tamtéž, s. 755 - 756

⁴⁷ Ust. § 216 Císařského patentu č. 946/1811 Sb. zák. soud., obecného zákoníku občanského, ve znění císařského nařízení č. 69/1916 Ř. z.: „*Poručník, právě tak jako otec, je povinen a oprávněn starati se o výchovu nezletilce; v záležitostech důležitých a pochybných je však povinen vyžádati si napřed schválení a příkazů poručenského soudu.*“

záleží čistě na tom, kde to pro něj bude prospěšnější, a to ať jsou otec i matka naživu, nebo ne. Může se tedy i stát, že nezletilec bude vychováván jednou osobou, ale náklady jeho výchovy budou příslušet osobě druhé. Tato práva a povinnosti náleží jen pokrevnímu příbuzenstvu, pokud vlastní rodič nepověřil rodiče nevlastního výkonem výchovy.⁴⁸

1.3 Nemanželské děti

Dle § 155 OZO, nemanželské děti nemají stejná práva jako děti manželské⁴⁹, kdy toto platí také pro děti, které byly porozeny manželkou mimo lhůty uvedené v § 138 OZO⁵⁰ nebo v případě, kdy manžel dokáže, že manželské zplodění není možné⁵¹. Matčín poměr k dítěti je dán jeho narozením a otcův souloží v rozhodné době, avšak se zde stále projevuje starší názor, že nemanželské dítě nemá rodiče a nemanželská matka je proto oprávněna uvést do matriky nepravé jméno, kdy je k tomuto jménu uvedena poznámka „podle udání“.⁵²

§ 165 OZO se zabývá statusovými právy dítěte a jeho rodinným jménem. Nemanželské dítě získává příjmení matky⁵³, která také, jelikož jí náleží výchova a opatření dítěte, rozhoduje o jeho křestním jméně. V případě nalezence, tedy novorozence, jehož rodiče jsou neznámí, rozhoduje o jeho jméně a příjmení jeho zákonný zástupce. Největším rozdílem u nemanželských dětí oproti těm manželským je, že otcí nenáleží moc otcovská, výchovy se může účastnit jen subsidiárně a jeho působnost se omezuje prakticky jen na poskytování výživy. Dítěti může být také uděleno jméno manžela jeho matky, pokud s tím tato matka souhlasí a její manžel osobně v zákonem určené formě prohlásí, že tomuto dítěti své jméno uděluje.⁵⁴

Jak je uvedeno v § 166 OZO: „*I nemanželské dítě má právo žádati na svých rodičích, aby mu poskytli svému jmění přiměřenou výživu, výchovu a zaopatření, a práva rodičů nad dítětem sahají potud, pokud toho vyhledává účel výchovy. Ostatně nemanželské dítě není v otcovské moci svého zploditele, nýbrž je zastupováno poručníkem.*“⁵⁵. Z tohoto plyne, že

---

⁴⁸ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému* ..., s. 756

⁴⁹ Upřesněno v ust. § 162 Zákona č. 946/1811 Sb. zák. soud., obecného zákoníku občanského, ve znění císařského nařízení č. 69/1916 Ř. z., které zmíněný § 155 zmiňuje: „*Nemanželské zrození nemůže býti na újmu ani občanské cti ani budoucího zaopatření dítěte.*“

⁵⁰ Popsáno výše v rámci odstavce „Manželské a nemanželské zrození“.

⁵¹ HLAVA, Karel. *Základy sociální péče o mládež pro druhý ročník ústavů ke vzdělávání domácích nauk*. Praha: Československá grafická unie a. s., 1933, s. 26

⁵² ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému* ..., s. 790 - 791

⁵³ Případně její příjmení zapsané v matrice s poznámkou „podle udání“.

⁵⁴ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému* ..., s. 835 - 837

⁵⁵ Tamtéž, s. 838

nemanželské dítě není pod rodičovskou mocí, ale může mít vůči každému rodiči zvlášť určité nároky. Je mu zřízen poručník, který zčásti supljuje roli otce – je jeho zákonným zástupcem, spravuje jeho jmění a určuje jeho budoucí povolání. Pokud je otec znám a je-li toho schopen, je jeho povinností hradit dítěti výživu⁵⁶, pokud ne, je toto úkolem matky, případně matčiných rodičů⁵⁷. Výživa nemanželského dítěte se odvíjí pouze od jmění rodičů, kdy v případě manželského dítěte se řídí nejen jejich jměním, ale také jejich stavem, což ale v praxi většinou nedělá rozdíl. Pokud spolu žijí nemanželští rodiče jakožto nesezdaný pár, mohou být jejich děti vychovávány v rodinném společenství – výchova otce je ale subsidiární a není jeho zákonným zástupcem.⁵⁸

Dále dle § 168 OZO může soud, je-li to potřeba na žádost matky, která žije řádným životem, uložit osvědčenému otci dítěte, aby složil soudu částku výživy na první tři měsíce po jeho narození.⁵⁹

Výchovu nemanželského dítěte zajišťuje matka a o některých otázkách, jako je třeba náboženská orientace dítěte, rozhoduje zcela sama. Je však limitována vůlí poručníka dítěte⁶⁰ a soudu, kteří zasahují např. do volby povolání dítěte. Jednání týkajícího se povolání dítěte se účastní a mají právo být v rámci něj slyšeni jak jeho matka, tak i jeho otec – otcovy povinnosti se však, jak už bylo výše řečeno, omezují jen na poskytování výživy. Pokud matka řádně nevychovává dítě nebo zemře, řádně se o něj nestarají např. její rodiče a blahu dítěte hrozí újma, může si jej dle § 169 OZO otec vzít k sobě a vychovávat jej, nebo jej jinde vhodně umístit.⁶¹

§ 170 OZO říká, že: *„Rodiče mohou spolu učiniti narovnáni o výživě, výchově a zaopatření nemanželského dítěte; takové narovnáni nemůže však býti na újmu právům dítěte.“*⁶² Mezi typické situace, kdy k takovému narovnáni dochází, patří odbytné, kdy matka poté, co je jí jednorázově poskytnuto, nemůže žádat po otci dítěte další náhradu nákladů jeho

---

⁵⁶ Ust. § 171 Císařského patentu č. 946/1811 Sb. zák. soud., obecného zákoníku občanského, ve znění císařského nařízení č. 69/1916 Ř. z.: *„Závazek nemanželské děti vyživovati a zaopatřiti přechází jako jiný dluh na dědice otcovy. Bylo-li otcovství otcem uznáno nebo soudně zjištěno, mohou nemanželské děti, které v čas úmrtí otcova v jeho domě jsou vyživovány a vychovávány, požadovati i nadále touž měrou jako doposud výživu a výchovu až do té doby, kdy se samy budou moci živiti, nikoli však ve větším rozsahu, než se toho může podle pozůstalého jmění dostati dětem nemanželským.“*

⁵⁷ Toto platí za předpokladu, že dítě není schopno se živit samo.

⁵⁸ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému* ..., s. 840 - 841

⁵⁹ Tamtéž, s. 859 - 860

⁶⁰ Poručník supljuje roli otce a je přitom kontrolován poručenským soudem.

⁶¹ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému* ..., s. 861 - 864

⁶² Ust. § 170 Císařského patentu č. 946/1811 Sb. zák. soud., obecného zákoníku občanského, ve znění císařského nařízení č. 69/1916 Ř. z.

výživy. Jak však vyplývá z § 170 části za středníkem, osobní právo dítěte na výživu touto dohodou mezi rodiči nemůže být dotčeno. Dále může dojít i k narovnání co se týče výchovy, tedy že bude vykonávána otcem - k tomu je však nutný vrchnoporučenský souhlas.⁶³

1.4 Zánik otcovské moci

Otcovská moc dle § 172 OZO zaniká zletilostí dítěte⁶⁴. Odráží jeho nesvéprávnost a omezenou odpovědnost za své konání, kdy je potřeba jej, mimo jiné pomocí otcovské moci, chránit. Zletilostí přechází jak plná svéprávnost, tak plná způsobilost, na „dítě“. Dosažením zletilosti a s tím souvisejícím zánikem otcovské moci tedy ztrácejí rodiče právo i povinnost dítě vychovávat, nemusejí s ním již sdílet společnou domácnost a otec je povinen dítěti případně vydat jeho jmění, které spravoval. Co ale zůstává, je vzájemná podpůrná vyživovací povinnost. Dalším případem, kdy dochází k zániku otcovské moci, je, když je dítě zcela zbaveno svéprávnosti – otec však může být jmenován jeho opatrovníkem.⁶⁵

1.4.1 Prodloužení otcovské moci

V době, kdy ještě dítě nedosáhlo zletilosti, může být otcovská moc na návrh otce soudem prodloužena. Soud se v případě posouzení takového návrhu neomezuje jen na tvrzení otce, ale aktivně vyhledává a zjišťuje, zda je prodloužení otcovské moci skutečně nutné. Usnesení o jejím prodloužení musí být veřejně vyhlášeno a dítě, ačkoli zletilé, se tímto vrací do právního postavení nezletilého. Toto prodloužení končí buď novým rozhodnutím, že zde již pro to nejsou důvody, skončením lhůty, po kterou mělo trvat, nebo smrtí otce či dítěte.⁶⁶

Na § 172 OZO navazuje § 173 OZO, který se zabývá důvody pro prodloužení otcovské moci. Těmi jsou: *„Když dítě, ač zletilé, není s to pro vady těla nebo mysli samo se živiti nebo své záležitosti opatřiti; anebo když se v době své nezletilosti zapletlo do značných dluhů, nebo se dopustilo takových přečinů, pro které musí i nadále býti držáno pod bedlivým dohledem otcovým.“*⁶⁷ Při vadě duševní se bude zkoumat, zda nejde o tak rozsáhlý problém, pro který by dítě mělo být zcela zbaveno svéprávnosti – s tímto souvisí také zapletení do přečinů, kdy se jedná buď o nadužívání alkoholu, nervových jedů nebo psychopatické chování. Mezi vady

⁶³ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému* ..., s. 864 - 865

⁶⁴ Ust. § 1 Zákona č. 447/1919 Sb., kterým se snižuje věk nezletilosti, ve znění pozdějších předpisů: *„Nezletilí jsou ti, kdož nedokončili dvacátého prvního roku svého věku.“*

⁶⁵ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému* ..., s. 870 - 872

⁶⁶ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému* ..., s. 871 - 872

⁶⁷ Ust. § 173 Císařského patentu č. 946/1811 Sb. zák. soud., obecného zákoníku občanského, ve znění císařského nařízení č. 69/1916 Ř. z.

tělesné patří např. slepota, ochrnutí, hluchoněmost nebo některé nervové poruchy – tedy takové, pro které se o sebe nezletilý nemůže a nebude moci sám postarat. Dluhy souvisí s nehospodárností dítěte, např. pokud se jedná o značné obnosy získané dítětem zápůjčkou nebo na úvěr.⁶⁸

1.4.2 Zánik otcovské moci u nezletilého

Dle § 174 OZO může dojít k zániku otcovské moci ještě před dosažením zletilosti v případě, kdy dítě již dosáhlo osmnácti let a otec podá k soudu návrh na propuštění z jeho moci. Podmínkou je, že otec s tímto souhlasí⁶⁹, což plyne již z toho, že podal návrh, dále že je to pro dítě výhodnější, než pod otcovou mocí nadále setrvat a že se tímto otec jen nechce zbavit svých povinností vůči dítěti. Propuštění je také možno pokud otec dovolí synovi vedení vlastní domácnost – toto je typické pro situace, kdy se syn oženil, nebo odstěhoval za prací.⁷⁰

Jak § 174 OZO hovoří o propuštění nezletilého syna z otcovské moci, § 175 se zaměřuje na nezletilou dceru. Tato pokud se provdá, přechází z otcovské moci pod moc svého muže – to se ale netýká majetku, který až do její zletilosti zůstává pod správou otce. Pokud její manžel zemře, nebo dojde k rozluce či rozvodu manželství a ona je stále nezletilá, otcovská moc se plně obnovuje.⁷¹

Otec může být také otcovské moci dočasně zbaven z důvodů taxativně vyjmenovaných v § 176 OZO. Těmi jsou, že trpí duševní poruchou, svémocně se vystěhoval nebo není přítomen více než jeden rok, bez toho že by dal o sobě vědět či jevil o dítě zájem, dále pokud byl prohlášen marnotratníkem a nakonec vykonává-li trest odnětí svobody delší než jeden rok. K tomuto není potřeba soudního rozhodnutí a dítěti musí být ex offio ustanoven poručník. Pokud důvody pro zbavení moci otcovské odpadly, je poručník odvolán a otec znovu nabývá svá práva.⁷²

Posledním případem, kdy otcovská moc trvale zaniká, je, když otec výchovu či výživu dítěte úplně zanedbává.⁷³ Jedná se o případy úmyslného zanedbání péče, ne o situace, kdy se

---

⁶⁸ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému* ..., s. 873 - 874

⁶⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 12. 3. 1932, sp. zn. R. II. 370/31; Sb. rozhodnutí Nejvyššího soudu (1919 – 1948)

⁷⁰ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému* ..., s. 875 - 877

⁷¹ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému* ..., s. 877 - 878

⁷² Tamtéž, s. 878 - 880

⁷³ Ust. § 177 Císařského patentu č. 946/1811 Sb. zák. soud., obecného zákoníku občanského, ve znění císařského nařízení č. 69/1916 Ř. z.

otec nestará pro nemajetnost. Také nemůže jít pouze o přechodný stav. Otcovské moci se nelze vzdát.⁷⁴

1.5 Spojení podobná právnímu poměru mezi rodiči a dětmi

1.5.1 Osvojení

Adopce, neboli osvojení, se děje pomocí smlouvy mezi adoptcem (osvojitelem) a dítětem (osvojencem), která pokud je dítě nezletilé, vyžaduje souhlas jeho zákonného zástupce. Dítě může být adoptováno osobou alespoň čtyřicet let starou, zároveň minimálně o osmnáct let starší než je ono samo a může se jednat jak o dítě cizí, tak o dítě vlastní nemanželské – druhý manžel s tímto však vždy musí souhlasit. Mezi adoptcem a adoptovaným se navozuje vztah srovnatelný s tím mezi rodiči a dětmi⁷⁵, ale právní vztahy dítěte k jeho vlastní rodině i nadále přetrvávají.⁷⁶ Tato problematika je v Obecném zákoníku občanském upravena §§ 179 an.⁷⁷

1.5.2 Pěstounství a ústavní péče

Dalším typem tohoto vztahu je schovanství neboli pěstounství, které úzce souvisí s péčí o chudé sirotky či opuštěné děti. Tito pěstouni se o své schovance starají a vychovávají je buď zdarma, nebo za úplatu. Tato forma péče je upřednostňována před péčí ústavní a to z důvodů, jako je přiblížení se výchově a vztahům v rodinně a správný duševní vývoj dítěte. Navíc je vždy snaha umístit dítě do péče alespoň ke vzdáleným příbuzným. Pěstounství a jeho podmínky jsou upraveny vládním nařízením ze dne 14. března 1930, jímž se provádí zákon o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských. Ústavy mají být pokud možno jen přechodným řešením, menší s důrazem na individuální péči a rodinné prostředí a starají se o výživu a výchovu dětí do čtrnácti let.⁷⁸

---

⁷⁴ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému* ..., s. 881 - 882

⁷⁵ Dítě získává osvojitelovo jméno a dědická práva, osvojitel má nad ním otcovskou moc - toto však neplatí vůči zbytku rodiny osvojitele.

⁷⁶ HLAVA, Karel. *Základy sociální péče o mládež pro druhý ročník ústavů ke vzdělávání domácích nauk*. Praha: Československá grafická unie a. s., 1933, s. 27 - 28

⁷⁷ Ust. §§ 179 an. Císařského patentu č. 946/1811 Sb. zák. soud., obecného zákoníku občanského, ve znění císařského nařízení č. 69/1916 Ř. z.

⁷⁸ HLAVA, Karel. *Základy sociální péče o mládež pro druhý ročník ústavů ke vzdělávání domácích nauk*. Praha: Československá grafická unie a. s., 1933, s. 28 - 30

1.5.3 Poručenství

Posledním případem je poručenství, kdy dle § 187: „*Osobám, které postrádají otcovské péče a jsou dosud nezletilé anebo z jiného důvodu nejsou s to, aby samy obstarávaly své záležitosti, poskytují zákony zvláštní ochranu poručníkem nebo opatrovníkem.*“⁷⁹ Jak už je uvedeno výše v odstavci týkajícím se zániku otcovské moci, poručenství nastává v situaci, kdy je otec manželského dítěte dočasně nebo trvale zbaven otcovské moci, nebo pokud zemře. U nemanželských dětí je poručník ustanoven ihned po narození. Poručník supluje roli otce a stará se tedy dle situace o některé či všechny aspekty výchovy a výživy poručenice.⁸⁰

---

⁷⁹ Ust. § 187 Císařského patentu č. 946/1811 Sb. zák. soud., obecného zákoníku občanského, ve znění císařského nařízení č. 69/1916 Ř. z.

⁸⁰ HLAVA, Karel. *Základy sociální péče o mládež pro druhý ročník ústavů ke vzdělávání domácích nauk*. Praha: Československá grafická unie a. s., 1933, s. 31 - 32

2 Postavení dítěte dle zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném

Občanské právo rakousko-uherské monarchie bylo po vzniku ČSR převzato recepční normou⁸¹ a jeho rodinně právní část platila na tomto území až do 1. 1. 1950.⁸² Po vládním návrhu občanského zákoníku z roku 1937, který ovšem nikdy nevešel v platnost, upravoval postavení dítěte až zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném (dále jen ZOPR) ve své druhé hlavě. Již v první části § 35 ZOPR se dočteme, že rodiče stejně jako dle § 139 OZO mají pečovat o tělesný a duševní vývoj dítěte, jeho výživu a výchovu. V jeho druhé části se však již projevují socialistické myšlenky své doby, protože tato výchova má vést dítě k tomu, aby v budoucnu pomáhalo svou prací prospěchu společnosti.⁸³ Byla zde tedy tendence udělat z rodinných vztahů vztahy osobní, oddělené od těch majetkových a zaměřit se více na jejich socialistický charakter.⁸⁴ Socialistické právo také vyčlenilo právní úpravu rodiny do samostatného zákona, a tak bylo pojato jakožto samostatné odvětví. Obsahovalo zvláště kogentní normy, jejichž cílem bylo, jak už bylo výše řečeno, naplnění veřejného zájmu socialistické společnosti.⁸⁵

2.1 Výchova a výživa dítěte

Oproti OZO, ve kterém se zdůrazňoval význam otcovské moci a obecně otcovo silnější postavení co se týče výchovy a rozhodování o dítěti, naproti tomu ale i jeho povinnost se větší měrou podílet na hrazení výživy dítěte, v ZOPR otcovská moc zcela chybí⁸⁶ a jak výchova, tak výživa, jsou rovnoměrně rozděleny mezi otce a matku. Hrazení nákladů této výchovy a výživy může být vykompenzováno osobní péčí o dítě. Výživa trvá do té doby, kdy je dítě schopno se žít samo.⁸⁷

Z tohoto však plynou pro vyživované dítě obývající s rodiči společnou domácnost i povinnosti – musí doma pomáhat, a jestliže má příjmy z práce a je-li to potřeba, musí

---

⁸¹ Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n., o zřízení samostatného státu československého

⁸² HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv, *Zákon o rodině. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1998, s. XV - XVI

⁸³ Ust. § 35 Zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění zákona č. 46/1959 Sb.

⁸⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv, *Zákon o rodině. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1998, s. XVII

⁸⁵ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Ochrana slabší strany v rodinném právu. *Právník*, [online databáze], 2011, č. 4, s. 362 - 377 [cit. 17. března 2022]. Dostupné z: databáze codexis.cz

⁸⁶ Tamtéž, s. XVII

⁸⁷ Ust. § 39 Zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění zákona č. 46/1959 Sb.

příspěvat na domácnost.⁸⁸ Stejně jako v § 142 OZO, je-li pro dítě soudem určena výchova a výživné, může dojít při změně poměrů k jejich úpravě.⁸⁹

Dítě nese buď společné příjmení rodičů, nebo příjmení jednoho z nich – které, si rodiče určí dohodou, případně o tom rozhodne soud. Pokud se rodiče vezmou po narození dítěte, dostane dítě příjmení, které si určili pro jejich další děti. Takto to může být také v případě, že si matka dítěte s neznámým otcem vezme za manžela někoho jiného. Zletilému již příjmení nelze změnit.⁹⁰

2.2 Otcovství

ZOPR nerozlišuje právní postavení manželských a nemanželských dětí⁹¹, i tak se ale ze zjevných důvodů zabývá určováním otcovství dítěte.

Dle § 42 odst. 1 ZOPR je otcem dítěte manžel matky⁹², pokud se dítě narodí ode dne uzavření manželství do 300 dne po jeho zániku, a pokud se manželka znova vdá, ačkoli třeba ještě v třísetdenní lhůtě, je považován za otce nový manžel. Dále je otcem ten, kdo to uzná⁹³ nebo o kom to zjistí soud.⁹⁴

2.3 Rodičovská moc

Jak už bylo řečeno výše, otcovskou moc ZOPR nedefinuje, protože byla nahrazena mocí rodičovskou. K této změně u nás došlo po sto padesáti letech, díky tomu, že došlo ke zrovnoprávnění právního postavení mužů a žen. Rodičovská moc je tedy, dovoluje-li to situace, poměrně rozdělena mezi otce a matku dítěte.⁹⁵ Ti v rámci ní řídí jednání dítěte, zastupují jej a spravují jeho majetek a to až do jeho zletilosti⁹⁶. Rodičovská moc má být využívána v zájmu dítěte a stejně jako jeho výchova také ku prospěchu společnosti.⁹⁷

---

⁸⁸ Ust. § 40 odst. 1 a 2 Zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění zákona č. 46/1959 Sb.

⁸⁹ Ust. § 41 Zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění zákona č. 46/1959 Sb.

⁹⁰ Ust. § 36, § 37 a § 38 Zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění zákona č. 46/1959 Sb.

⁹¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv, *Zákon o rodině. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1998, s. XVII

⁹² Ust. § 48 a § 51 Zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění zákona č. 46/1959 Sb.: Manžel matky, ale i matka dítěte, mohou v případě manžela do šesti měsíců od dne, kdy zjistil, že se dítě narodilo, v případě matky dítěte do šesti měsíců od jeho narození, popřít otcovství manžela.

⁹³ Ust. § 44 Zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění zákona č. 46/1959 Sb.: K tomu je však třeba, je-li toho schopna, souhlasu matky.

⁹⁴ Ust. § 42 a § 43 Zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění zákona č. 46/1959 Sb.

⁹⁵ ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Stať Cui Bono? Bezvýjimečně ve prospěch tohoto dítěte! Zamyšlení nad péčí o dítě. *Právník*, 2015, č. 2., s. 103 - 104

⁹⁶ Ust. § 1 odst. 1 Zákona č. 266/1949 Sb., o zatímních změnách v některých občanských věcech právních, ve znění pozdějších předpisů: „Zletilosti se dosahuje dovršením osmnáctého roku věku.“

⁹⁷ Ust. § 52 a § 53 Zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění zákona č. 46/1959 Sb.

Dle § 58 ZOPR se rodiče v rámci rodičovské moci starají o majetek dítěte, a to s péčí řádného hospodáře, kdy k úkonům ji překračujícím potřebují schválení soudu. Výnosy z majetku slouží jak potřebám dítěte, tak jeho sourozenců, případně i jeho rodiny a po dosažení zletilosti může dítě do jednoho roku požádat o vydání tohoto majetku.⁹⁸

2.3.1 Omezení, pozastavení a zbavení rodičovské moci

Pokud rodiče řádně neplní své rodičovské povinnosti, může být jejich rodičovská moc soudně omezena, v případě majetku může být ustanoven opatrovník. Rodičovská moc může být také pozastavena a to za situace, kdy ji otec či matka nejsou schopni dočasně vykonávat. Naproti tomu, rodiče mohou být rodičovské moci trvale zbaveni, je-li nemožnost ji vykonávat trvalá, rodiče ji zneužívají, či hrubě zanedbávají z ní vyplývající úkoly.⁹⁹ Dle rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 25. 2. 1953: „*Pre pozbavenie rodičovskej moci nestačí len ojedinelé vybočenie alebo opomenutie rodičovskej starostlivosti, ale zneužívanie rodičovskej moci a najmä zanedbávanie povinností musia dosiahnuť tak značný stupeň, že pozbavenie rodičovskej moci je jediným účinným prostriedkom ochrany.*“¹⁰⁰ Z toho tedy vyplývá, že zbavení rodičovské moci je považováno za krajní a poslední řešení. Pokud byli rodiče zbaveni rodičovské moci a zároveň je to v zájmu dítěte, může jim soud zakázat také styk s dítětem.¹⁰¹

2.4 Osvojení

Právní úprava osvojení je v ZOPR zčásti inspirovaná úpravou tohoto institutu v OZO. Mezi osvojeným dítětem a osvojitelem se osvojením zakládá vztah jako mezi rodiči a dětmi, a pokud má být dle výroku soudu zapsán na matrice místo rodičů osvojitel, vzniká mezi nimi také příbuzenský poměr, který se, oproti úpravě v OZO týká také příbuzných osvojitele. Rozdíl je také v tom, že osvojení se dle ZOPR může týkat jen nezletilého dítěte. Osvojitel musí být svéprávný a mezi ním a osvojencem má být blíže nspecifikovaný přiměřený věkový rozdíl. Je-li osvojitel v manželství, musí jeho manžel, pokud je toho schopen, s tímto souhlasit. Zároveň není možno osvojení společného dítěte dvěma osobami, které nejsou manželé.¹⁰²

S osvojením musí souhlasit zákonný zástupce nezletilého, pokud jím jsou však jeho rodiče, jejichž dítě je už rok v ústavní péči a oni o něj po tuto dobu nejeví zájem, nebo kteří o

⁹⁸ Ust. § 58 a § 59 Zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění zákona č. 46/1959 Sb.

⁹⁹ Ust. § 60 a § 61 Zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění zákona č. 46/1959 Sb.

¹⁰⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 35. 2. 1953, Ob II 259/24, sp. zn. Cz 722/52, Rc 114/1953

¹⁰¹ Ust. § 62 Zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění zákona č. 46/1959 Sb.

¹⁰² Ust. § 63, § 64 a § 65 Zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění zákona č. 46/1959 Sb.

dítě nejeví zájem minimálně dva roky, nebo v případě, že dali souhlas s osvojením předem, tak dává souhlas opatrovník. V případě, že je dítě schopno pochopit význam osvojení, je nutné, aby souhlasilo také.¹⁰³

Vzhledem k tomu, že jak už bylo řečeno výše, osvojením vzniká mezi osvojitelem a osvojovaným dítětem vztah jako mezi rodiči a dětmi, vztah mezi tímto dítětem a jeho dosavadními rodiči zaniká¹⁰⁴ – ti s ním mají také zakázaný styk. Co se týče vyživovací povinnosti, ta zůstává původním rodičům jen v případě, kdy toho jiné tímto povinné osoby nejsou schopny¹⁰⁵, dítěti však zcela odpadá.¹⁰⁶

Jestliže jsou pro to důležité důvody, osvojení může být na návrh osvojitele či osvojence soudem zrušeno – pokud je osvojenec zletilý, stačí k tomuto dohoda v podobě soudního zápisu.¹⁰⁷

2.5 Poručenství

Jsou-li k tomu dány zákonné důvody, je nezletilému ustanoven poručník, který pečuje jak o něj, tak o jeho majetek, při čemž je kontrolován soudem. Má jim být ten, kdo je označen rodiči, pokud je to však v konfliktu se zájmy dítěte, upřednostňuje se některý z jeho příbuzných. K důležitým rozhodnutím v rámci poručenství je potřeba souhlasu soudu a poručník musí průběžně také podávat zprávy o poručenci a účty ke správě jeho majetku – po skončení poručenství má navíc povinnost předložit závěrečný účet¹⁰⁸. Subsidiárně platí pro poručenství právní úprava moci rodičovské.¹⁰⁹

Poručenství může skončit ze dvou důvodů, a to je-li ho poručník z důležitých důvodů zproštěn, nebo pokud je pro tuto činnost nezpůsobilý, či ji zanedbává – v tomto případě je soudem odvolán.¹¹⁰

---

¹⁰³ Ust. § 66 Zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění zákona č. 46/1959 Sb.

¹⁰⁴ Ust. § 68 odst. 4 Zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění zákona č. 46/1959 Sb.: To samozřejmě neplatí, pokud je osvojitelem manžel rodiče.

¹⁰⁵ Ust. § 69a Zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění zákona č. 46/1959 Sb.: Jestliže má být dle výroku soudu zapsán v matrice místo rodičů osvojitel, vyživovací povinnost rodičů zcela odpadá.

¹⁰⁶ Ust. § 68 Zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění zákona č. 46/1959 Sb.

¹⁰⁷ Ust. § 69 Zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění zákona č. 46/1959 Sb.

¹⁰⁸ Těchto povinností může být ze zákonných důvodů zproštěn.

¹⁰⁹ Ust. § 78, § 80, § 83, § 84, § 86 a § 90 Zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění zákona č. 46/1959 Sb.

¹¹⁰ Ust. § 89 odst. 1 a 2 Zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění zákona č. 46/1959 Sb.

3 Postavení dítěte dle zákona č. 94/1963 Sb., o rodině

Po zákoně č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, došlo k přijetí nového zákona č. 94/1963 Sb., o rodině (dále jen ZOR), o kterém se hovoří spíše jako o novele zákona původního, jelikož mnoho ustanovení se nezměnilo buď vůbec, nebo jen svou formulací¹¹¹ – tento na našem území platil až do roku 2014, kdy vešel v účinnost zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.¹¹²

3.1 Rodičovská zodpovědnost

Vztahy mezi rodiči a dětmi jsou upraveny v části druhé ZOR, kdy hned § 31 odst. 1 ZOR zní velmi podobně, jako úvodní paragrafy OZO a ZOPR. Souhrn práv a povinností, v rámci kterých mají rodiče pečovat o tělesný, duševní, rozumový a mravní vývoj nezletilého, jeho zdraví, spravovat jeho jmění a zastupovat jej se zde ale nazývá rodičovská zodpovědnost¹¹³, kdy tento pojem lépe vystihuje terminologii požívanou např. v Úmluvě o právech dítěte (dále jen Úmluva) a také účel těchto rodičovských práv a povinností. Institut rodičovské zodpovědnosti má hlavně ochrannou funkci a je chápán v co nejširším smyslu, jako posláním se o dítě všestranně postarat a vychovat jej. Dle § 34 odst. 2 náleží jen rodiči, který má plnou způsobilost k právním úkonům a ten jí může být taky ze zákonných důvodů zbaven, nebo mu může být pozastavena či omezena.¹¹⁴

Rodičovská práva a povinnosti zahrnující i přiměřené výchovné prostředky¹¹⁵, musí být využívány v zájmu dítěte, a to vždy přiměřeně jeho věku, rozumovému stupni vývoje atp. – tyto limity vychází jak z Úmluvy, tak z občanského zákoníku z roku 1964. Velkým posunem, který je také inspirován Úmluvou, je právo dítěte, samozřejmě s ohledem na stupeň jeho vývoje, vyjadřovat se ke svým záležitostem a také o sobě spolurozhodovat či rozhodovat, a to jak ve vztahu k rodičům, tak ve vztahu ke státním orgánům¹¹⁶, kdy má dítě také možnost se samotné zásahu státního orgánu dovolat.¹¹⁷

Mezi povinnosti nezletilého dítěte, které obývá s rodiči společnou domácnost, je rodičům pomáhat, a to např. s běžnými domácími pracemi jako je úklid, umývání nádobí či nákup – to vše samozřejmě s ohledem na věk a schopnosti dítěte. Také má přispívat potřebám

---

¹¹¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv, *Zákon o rodině. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1998, s. XVIII

¹¹² Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹¹³ V OZO hlavně otcovská moc, v ZOPR rodičovská moc.

¹¹⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv, *Zákon o rodině. Komentář*..., s. 89 - 91

¹¹⁵ Těmito však nesmí ohrozit důstojnost nezletilého, jeho zdraví ani vývoj v jakémkoli směru.

¹¹⁶ Dítě má právo být slyšeno, např. pomocí OSPODu.

¹¹⁷ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv, *Zákon o rodině. Komentář*..., s. 91 - 93

rodiny, pokud má vlastní majetek či příjmy, kterými ovšem nejsou myšleny příjmy z krátkodobé brigády, ale příjmy pravidelné.¹¹⁸

Rodiče mají v životě dítěte ústřední roli, mají mu být ve všem vzorem a mohou být od dítěte odděleni jen ze zákonných důvodů, a pokud je to v nejlepším zájmu dítěte. Podobně jako rodič se má na výchově podílet také manžel, který není jeho rodičem, jeho práva a povinnosti jsou ovšem omezena. Rodičovská zodpovědnost, stejně jako rodičovská moc v ZOPR, patří oběma rodičům, až na situace, kdy je jeden z rodičů, mrtvý, není plně právně způsobilý, je jí zbaven, či je mu její výkon pozastaven – dokonce může být přiznána i nezletilému rodiči, který má alespoň šestnáct let a dostatečné předpoklady k jejímu výkonu¹¹⁹. Stejně jako rodiče mají být dítěti ve všem vzorem, dítě je má ctít a respektovat. Toto spíše morální pravidlo je inspirováno § 144 OZO.¹²⁰

Jak je dítě rozumově a mravně vyspělé, tak je také způsobilé k právním úkonům, kdy v oblasti, kde dostatečné vyspělosti ještě nedosáhlo, jej zastupují jeho rodiče – v běžných případech stačí jeden z nich, oba dva pokud jde o důležité záležitosti¹²¹. Zastupování ovšem není možné a dítěti musí být proto k zastupování ustanoven opatrovník v případě, že by to bylo v rozporu se zájmy dítěte^{122, 123}.

O jmění dítěte se mají rodiče starat stejně jako v ZOPR s péčí řádného hospodáře, to znamená tak, aby dítě neutrpělo na svém jmění újmu. Jeho výnosy mají sloužit nejdříve potřebám dítěte, poté případně a přiměřeně i jeho rodiny a po dosažení osmnácti let má být předáno „dítěti“. Jestliže je to důvodné a majetkové zájmy dítěte by mohly být ohroženy, bude pro jmění stanoven vhodný opatrovník, který bude při správě kontrolován soudem. Jedná se typicky o situace, kdy se rodiče o jmění dítěte nestarají řádně, nebo kdy dítě zdědí po otci velkou firmu, o kterou by se nebylo schopno postarat samo ani s pomocí matky.¹²⁴

Právní úprava příjmení dítěte je totožná jako v ZOPR – buď získává společné příjmení rodičů, nebo příjmení jednoho z nich. Na tomto se rodiče dohodnou a v případě neshod může rozhodnout soud. Pokud rodiče po narození dítěte uzavřou sňatek, dítě ponese příjmení, které si určili pro jejich další děti. Stejně tak to může být, jestliže matka dítěte, které má neznámého otce, uzavře manželství. Zletilému již příjmení nelze změnit.¹²⁵

---

¹¹⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině. Komentář...*, s. 93 - 94

¹¹⁹ Tento je však v některých úkonech omezen.

¹²⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině. Komentář...*, s. 94 - 98

¹²¹ Souhlas jednoho rodiče může být nahrazen soudem.

¹²² Typicky pro řízení, kterého se účastní jak rodiče, tak dítě.

¹²³ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině. Komentář...* s. 98 - 102

¹²⁴ Tamtéž, s. 102 - 106

¹²⁵ Tamtéž, s. 110 - 115

3.2 Sociálně právní ochrana

Právní vztahy rodičů a dětí nejsou jen věcí soukromou, ale i zájmem státu a společnosti, jelikož děti požívají zvláštní ochrany a péče – proto stát, když rodiče nemohou či nechtějí o dítě řádně pečovat, může poskytnout dítěti, případně i jeho rodičům, pomoc.¹²⁶ Sociálně právní ochrana dítěte¹²⁷ je tedy snahou o balanc mezi soukromými záležitostmi rodiny a zásahy státu do nich, kdy v některých případech stát zasáhnout může a v jiných naopak musí. Tyto situace jsou zákonem předvídané a cílem z nich vyplývajících opatření je ochrana dítěte. Její legální definice, která byla až do jeho zrušení obsažena v § 41¹²⁸, se z velké části shoduje s funkcí rodičovské zodpovědnosti a jejím záměrem je blaho dítěte. O opatřeních může rozhodnout jen soud¹²⁹ a realizují je orgány sociálně právní ochrany dětí (dále jen OSPOD), kterých se mohou dovolat jak rodiče, či jiná osoba mající rodičovskou zodpovědnost, tak dítě samotné. Mezi nejčastějšími případy, kdy musí OSPOD zasáhnout, jsou ty, kdy dochází k tělesnému a duševnímu násilí, případně zanedbáváním vývoje či výchovy dítěte. Také pomáhá k obnovení narušených funkcí rodiny.¹³⁰ Jak už bylo odkázáno výše, s účinností od 1. 4. 2000 se většina právní úpravy týkající se sociálně právní ochrany dětí přenesla do zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.¹³¹

3.2.1 Omezení, pozastavení a zbavení rodičovské zodpovědnosti

ZOR rozlišuje tři případy, kdy je výkon rodičovské odpovědnosti nějak upraven – pozastavení, omezení a zbavení. K pozastavení dochází v případě, kdy v jejím výkonu brání závažná překážka a je to v zájmu dítěte. Rodičovská odpovědnost je omezena, jestliže povinnosti z ní vyplývající nevykonává rodič řádně a opět je-li to v zájmu dítěte – v této situaci jsou také konkrétně stanovena omezená práva a povinnosti. Pokud je rodičovská zodpovědnost rodičem zneužívána či povinnosti z ní plynoucí hrubě zanedbávány, může jí být rodič dokonce zbaven. K tomuto může dojít také v případě, kdy rodič spáchal úmyslný trestný

---

¹²⁶ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Rodinné právo*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta a Doplněk, 1993, s. 91

¹²⁷ Tento pojem byl zakotven až zákonem č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963, o rodině, a o změně a doplnění dalších zákonů

¹²⁸ HOLUB, Milan, NOVÁ, Hana, PTÁČEK, Lubomír, SLADKÁ HYKLOVÁ, Jana. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*. 9. vydání. Praha: Leges, 2011, s. 98 an., k § 41: Problematika sociálně právní ochrany dětí se s účinností od 1. 4. 2000 přesunula do zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

¹²⁹ Ust. § 42 Zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění zákona č. 401/2012 Sb.

¹³⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině. Komentář...*, s. 117 - 120

¹³¹ HOLUB, Milan, NOVÁ, Hana, PTÁČEK, Lubomír, SLADKÁ HYKLOVÁ, Jana. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*. 9. vydání. Praha: Leges, 2011, s. 98 an., k § 41

čin proti svému dítěti, je-li mladší patnácti let, použil jej k jeho spáchání, či v trestné činnosti svého dítěte figuroval jako spolupachatel, návodce či pomocník. Ačkoli je výkon rodičovské zodpovědnosti upraven, vyživovací povinnost nadále trvá.¹³² Dle rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 24. 11. 1964 lze opatření omezující rodičovskou zodpovědnost zrušit a tím ji obnovit, jestliže pro to odpadnou důvody.¹³³

Výchova dítěte má být zajišťována zásadně v rodině a ingerence státu do těchto soukromoprávních vztahů tedy přichází až v nutném případě. Jedním z nich je, když jsou splněny předpoklady pro svěření dítěte do jiné osoby. Takovéto opatření je možno učinit v případě, kdy jsou dány subjektivní či objektivní překážky omezující rodiče ve výchově, je to v zájmu dítěte, dítě vyslovení svého názoru schopné se k tomu vyjádří a je zde osoba způsobilá dítě řádně vychovávat, která s tím souhlasí. Osoba nebo osoby (např. manželé), kterým je dítě svěřeno do péče, mají co nejvíce napodobit a nahradit rodinné prostředí a pokud je to možno, bývají to příbuzní dítěte. Dojde-li k tomuto svěření do péče jiné osoby, rozhodne soud také o rozsahu práv a povinností této osoby k dítěti. Dítě musí mít zákonného zástupce a jeho rodinně právní vztah není narušen i přesto, že je rodičovská zodpovědnost v určených směrech, zejména co se týče osobní péče o dítě, omezena.¹³⁴

Téměř totožná právní úprava jaká vede soud ke svěření dítěte do péče osoby odlišné od jeho rodiče, jej vede ke svěření dítěte do pěstounské péče osoby, případně více osob, které jsou manželé – je to nejlepší zájem dítěte, zajištění jeho řádné výchovy a jeho souhlas. Soud je navíc povinen si vyžádat vyjádření OSPODu k tomu, jestli je osoba pěstouna vhodná. Stejně jako v předešlém opatření je také upřednostňována osoba pěstouna, který je zároveň vhodným příbuzným dítěte. Toto opatření může být jen přechodné a může být z důležitých důvodů zrušeno¹³⁵. Pěstoun se ujímá osobní péče o dítě, přiměřeně také práv a povinností rodičů a řídí jeho běžné záležitosti. Vyživovací povinnost a zastupování dítěte je dále v rukou rodičů, pěstoun však může v situaci, kdy by dle jeho názoru nebylo rozhodnutí rodičů v zájmu dítěte, požádat o rozhodnutí soud. Stejně jako rodičům musí dítě i pěstounům přiměřeně pomáhat a případně přispívat na potřeby rodiny.¹³⁶

„Jestliže je výchova dítěte vážně ohrožena nebo vážně narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě nebo jestliže z jiných závažných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit, může soud nařídit ústavní výchovu nebo dítě svěřit do péče zařízení pro děti

---

¹³² HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině. Komentář...*, s. 126 - 131

¹³³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 24. 11. 1964, sp. zn. Cz 48/64

¹³⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině. Komentář...*, s. 131 - 136

¹³⁵ Vždy, když o to požádá pěstoun.

¹³⁶ Ust. § 45a, §45b a § 45c Zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění zákona č. 401/2012 Sb.

vyžadující okamžitou pomoc.¹³⁷ Toto je možné nařídit také bez proběhlých předešlých opatření, je-li to v nutném zájmu dítěte a případně i prodloužit o jeden rok po dosažení jeho zletilosti.¹³⁸ Svěření do ústavní péče znamená závažný zásah do rodičovských práv a je pomyslným posledním řešením – proto je nutné pečlivě zvážit všechny okolnosti – důvody nemohou být např. jen materiální.¹³⁹ Ústavní péče se vždy nařizuje a případně prodlužuje maximálně na tři nebo o tři roky a soud každých šest měsíců přezkoumává aktuálnost jejích důvodů. Náhradní rodinná péče a zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc mají před ústavní výchovou přednost, a proto má soud povinnost vždy zkoumat, zda nelze řádný vývoj dítěte zajistit pomocí těchto opatření.¹⁴⁰ Soud ve spolupráci s OSPODem všechna opatření, která provedl, průběžně sleduje a klasifikuje.¹⁴¹

Soud může rozhodnout místo rodičů v případě, že u nich nepanuje shoda na důležitých záležitostech týkajících se dítěte (bydliště, studium či povolání dítěte).¹⁴² Pokud absentuje dohoda u rodičů, kteří spolu nežijí, určí soud i bez návrhu kdo bude dítě vychovávat a jeho výživu.¹⁴³

3.3 Určení rodičovství

Dle § 50a ZOR je matkou dítěte vždy žena, která jej porodila a to i v situaci, kdy byla oplodněna cizím vajíčkem.¹⁴⁴ Otcem dítěte, které se narodilo od uzavření manželství do třetího dne po jeho zániku či prohlášení neplatnosti, je manžel, až na případy, kdy se matka v této lhůtě znova vdala – to je otcem nový manžel. Jinak je otcem, a to i pokud se dítě ještě nenarodilo, ten, o kom to před matričním úřadem či soudem¹⁴⁵ matka (je-li toho schopna) s otcem společně prohlásí. Otcem je také ten, kdo dal souhlas k oplodnění matky, jejíž dítě bylo počato právě umělým oplodněním, není-li však dokázáno, že k otěhotnění došlo jinak. Otcovství může ze zákonných důvodů určit soud, nebo může být manželem nebo nejvyšším

---

¹³⁷ Ust. § 46 Zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění zákona č. 401/2012 Sb.

¹³⁸ Tamtéž

¹³⁹ HOLUB, Milan, NOVÁ, Hana, PTÁČEK, Lubomír, SLADKÁ HYKLOVÁ, Jana. Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími. 9. vydání. Praha: Leges, 2011, s. 98 an., k § 46

¹⁴⁰ Ust. § 46 Zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění zákona č. 401/2012 Sb.

¹⁴¹ HOLUB, Milan, NOVÁ, Hana, PTÁČEK, Lubomír, SLADKÁ HYKLOVÁ, Jana. Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími. 9. vydání. Praha: Leges, 2011, s. 98 an., k § 47

¹⁴² Tamtéž, s. 98 an., k § 49

¹⁴³ Ust. § 50 Zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění zákona č. 401/2012 Sb.

¹⁴⁴ HOLUB, Milan, NOVÁ, Hana, PTÁČEK, Lubomír, SLADKÁ HYKLOVÁ, Jana. Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími. 9. vydání. Praha: Leges, 2011, s. 98 an., k § 51a

¹⁴⁵ Jestliže je otec nezletilý, tak jedině před soudem.

státním zástupcem při pochybnostech či v zájmu dítěte popíráno – o takovémto návrhu rozhodne soud.¹⁴⁶

3.4 Osvojení

Osvojení je důležitým institutem nahrazujícím dítěti chybějící stabilní rodinné prostředí, řádnou výchovu a rodičovskou lásku, které jsou pro jeho vývoj velmi důležité. Rozděluje se na osvojení prosté (bez zápisu osvojitelů do matriky) a osvojení nezrušitelné (se zápisem do matriky, jen pro děti starší jednoho roku), které převažuje. Osvojitel získává rodičovskou zodpovědnost, mezi ním a osvojencem se vytváří vztah jako mezi rodiči a dětmi a mezi dítětem a příbuznými osvojitele poměr příbuzenský. Mezi nejčastějšími případy patří tzv. osvojení nepravé, kdy si nový partner osvojí dítě stávajícího rodiče.¹⁴⁷

Osvojit lze jen nezletilého, pokud je to v jeho zájmu. Osoba osvojitele (popřípadě osoby osvojitelů manželů) musí být svéprávná, pro dítě a tím pádem i pro společnost prospěšná a vůči dítěti přiměřeně věkově vzdálená. Osvojení je možné jen se souhlasem zákonného zástupce nezletilého¹⁴⁸, a pokud je dítě tento institut schopno pochopit, je potřeba také jeho souhlas.¹⁴⁹

Důsledkem osvojení je zánik práv a povinností mezi dítětem a jeho starou rodinou (biologické vztahy ale trvají¹⁵⁰), případně jeho poručníky a opatrovníky – to samozřejmě neplatí, když si nový manžel osvojí dítě své manželky. Na návrh osvojence či osvojitele může osvojení prosté soud zrušit a tím dochází k obnově právních vztahů osvojence s původní rodinou.¹⁵¹

3.5 Poručenství a opatrovnictví

3.5.1 Poručenství

Poručník je dítěti ustanoven, pokud k tomu nastaly zákonné podmínky uvedené v § 78 – ty obecně vystihuje situace, kdy dítě nemá zákonného zástupce. Je tomu tak když jeho rodiče

---

¹⁴⁶ Ust. § 51, § 52, § 53, § 54, § 57 a § 62 Zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění zákona č. 401/2012 Sb.

¹⁴⁷ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině. Komentář...*, s. 206 - 208

¹⁴⁸ Ust. § 68, § 68a a § 68b odst. 1 Zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění zákona č. 401/2012 Sb.: Není třeba souhlas rodičů, který o dítě zjevně nejví zájem – v této situaci dává souhlas opatrovník – nebo kteří ho dali předem.

¹⁴⁹ Ust. § 64, § 65, § 66 a § 67 odst. 1 Zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění zákona č. 401/2012 Sb.

¹⁵⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině. Komentář...*, s. 210

¹⁵¹ Ust. § 72 a § 73 Zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění zákona č. 401/2012 Sb.

zemřou, či jsou prohlášeni za mrtvé, nejsou plně svéprávní¹⁵², výkonu rodičovské zodpovědnosti byli zbaveni nebo jim byl pozastaven, dále pokud smrt nastane u jednoho rodiče a druhý je neznámý či nemá způsobilost k právním úkonům, anebo byl výkonu rodičovské zodpovědnosti zbaven či mu byl pozastaven¹⁵³. Poručník ovšem není potřeba, pokud je jeden z rodičů schopen rodičovskou zodpovědnost vykonávat. Poručník se ustanovuje v řízení nesporném, které se zahajuje ex offio.¹⁵⁴

Poručník nemusí o dítě, stejně jako pěstoun, osobně pečovat – zastupuje jej, spravuje jeho majetek a stará se o jeho výchovu. Osoba poručníka (eventuálně poručníků manželů) je vybírána stejně jako v ZOPR – hlavním rozdílem ale je, že s tímto musí souhlasit a to z důvodu, aby opravdu jednala v zájmu dítěte. Poručník musí být tedy zvolen vždy tak, aby to bylo v zájmu dítěte – upřednostňován je ten, koho preferují rodiče¹⁵⁵, poté případně osoby dítěti příbuzné či blízké. Vzhledem k tomu, že má dítě zastupovat, musí být plně svéprávný a zaručovat řádné plnění této funkce.¹⁵⁶

Výkon poručenství je vystaven kontrole soudu a k rozhodnutím poručníka v podstatných záležitostech je třeba soudního souhlasu¹⁵⁷. Poručník také musí pravidelně podávat zprávy o poručenci, účty ze správy jeho jmění a po skončení výkonu této funkce také závěrečný účet¹⁵⁸. Poručníkovi může být za správu majetku poskytnuta motivační odměna v případě, že jsou kumulativně splněny dvě podmínky – poručník o to požádá a správa poručenčova jmění je spojena se značnou námahou¹⁵⁹. Subsidiárně platí pro poručenství právní úprava rodičovské zodpovědnost – samozřejmě s omezeními, jako jsou kontrola soudem a potřeba jeho schvalování, nebo absence vyživovací povinnosti k dítěti.¹⁶⁰

K zániku poručenství dochází buď na návrh poručníka, nebo jeho odvoláním, a to je-li pro to nezpůsobilý¹⁶¹ nebo výkon této funkce zanedbává. Soud také posoudí situaci, kdy se poručníci – manželé rozvedli.¹⁶²

---

¹⁵² To i v situaci, kdy je nezletilému rodiči přiznána rodičovská zodpovědnost.

¹⁵³ Ustanovení o rodiči se vztahuje i na osvojitele.

¹⁵⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině. Komentář...*, s. 271 - 272

¹⁵⁵ Naopak jím nebude zvolen ten, koho rodiče za poručníka nechtějí.

¹⁵⁶ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině. Komentář...*, s. 273 - 276

¹⁵⁷ Jedná se o podstatné lékařské zásahy či volba studia a povolání.

¹⁵⁸ Těchto povinností může být ze zákonných důvodů zproštěn.

¹⁵⁹ Např. jestliže investuje do oprav nebo vybírá nájmy.

¹⁶⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině. Komentář...*, s. 277 - 281

¹⁶¹ Byla-li omezena jeho svéprávnost nebo byl např. odsouzen.

¹⁶² Ust. § 82 Zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění zákona č. 401/2012 Sb.

3.5.2 Opatrovnictví

Zákon rozeznává dva druhy opatrovnictví, kterými jsou opatrovnictví krátkodobé a dlouhodobé. Mezi případy krátkodobého opatrovnictví patří ustanovení kolizního opatrovníka (pro určitý právní úkon existuje konflikt zájmů mezi dítětem a zákonným zástupcem), dále opatrovníka v řízení o osvojení (poskytuje souhlas namísto rodičů) a opatrovníka ad hoc (rodiče jsou nečinní, lhostejní či nepřítomní). Typy dlouhodobých opatrovníků jsou zvláštní opatrovník pro správu jmění dítěte a ten, který zajišťuje výkon rodičovské zodpovědnosti v rozsahu, ve kterém byla rodičům či jedinému rodiči omezena. Opatrovník musí jednat v zájmu dítěte a v mezích práv a povinností, které určil soud^{163, 164}.

3.6 Výživné

Vyživovací povinnost vzniká u matky narozením dítěte, u otce splněním některé z domněnek otcovství a u osvojitelů zase osvojením. Tato povinnost je elastická (může se tedy i obnovit) a trvá do doby, než je dítě fakticky schopno se samo živit – není tedy limitována dosažením zletilosti ani dvaceti šesti let, ale může trvat až do doby zániku právního vztahu (např. smrtí či osvojením). Na výživě dítěte se mají podílet oba rodiče dle svého majetku, schopností a možností¹⁶⁵. Také se bere zřetel na osobní péči o dítě či o společnou domácnost.¹⁶⁶

Dítě má sdílet životní úroveň rodičů, kdy v případě rozvodu či rozchodu rodičů je to životní úroveň toho z nich, který ji má vyšší. Výživné by mělo stačit na hrazení jeho odůvodněných potřeb, mezi které může patřit také tvorba úspor. Rodič o stanovení, jehož výživného je rozhodováno, musí soudu prokázat své příjmy, majetek a další pro tuto věc podstatné skutečnosti, jinak bude jeho měsíční příjem stanoven jako patnáctinásobek částky životního minima. Pokud spolu rodiče dítěte nežijí či jeden z nich neplní své povinnosti k němu, soud schválí jejich dohodu o výživném či jeho výši sám určí – povinnost platit výživné většinou náleží jen tomu rodiči, který nemá dítě ve své osobní péči^{167, 168}. Právo na

---

¹⁶³ Opatrovníkem může být také OSPOD.

¹⁶⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině. Komentář...*, s. 283 - 286

¹⁶⁵ Dítě má sdílet životní úroveň rodičů, kdy v případě rozvodu či rozchodu rodičů je to životní úroveň toho z nich, který ji má vyšší. Výživné by mělo stačit na hrazení jeho odůvodněných potřeb, mezi které může patřit také tvorba úspor.

¹⁶⁶ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině. Komentář...*, s. 287 - 295

¹⁶⁷ Ten, který o dítě osobně pečuje, plní tuto povinnost naturálně.

¹⁶⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině. Komentář...*, s. 295 - 310

výživné nepodléhá promlčení a změní-li se poměry, může soud jeho výši i bez návrhu změnit.¹⁶⁹

Naproti povinnosti rodičů živit své děti, je zde také povinnost dítěte za splnění zákonných podmínek poskytovat výživu svým rodičům¹⁷⁰. Těmi jsou, že jsou rodiče na děti v tomto odkázáni, že jsou tyto děti schopny se samy živit a že je to v souladu s dobrými mravy¹⁷¹. Tato povinnost je ovšem subsidiární a nastává tedy jen v situaci, kdy není nikoho jiného, kdo je toho schopen a kdo má v tomto povinnost přednostní. Pokud mají rodiče více dětí, mají vyživovací povinnost všechny z nich a to s ohledem na poměr jejich majetku, možností a schopností.¹⁷²

---

¹⁶⁹ Ust. § 98 a § 99 Zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění zákona č. 401/2012 Sb.

¹⁷⁰ Jedná se o poskytování tzv. slušné výživy – širší než přiměřené, ale užší než je sdílení životní úrovně dítěte – která odpovídá majetku, schopnostem a možnostem dítěte.

¹⁷¹ Nelze po dítěti např. žádat, aby živilo rodiče, který o něj předtím nejevilo zájem.

¹⁷² HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině. Komentář...*, s. 315 - 318

4 Postavení dítěte dle zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Právní úprava vztahů mezi rodiči a dětmi nahrazující ZOR je poprvé od dob OZO zařazena do kodexu upravujícího občanské právo komplexně – zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen OZ) – a to konkrétně do jeho části druhé, hlavy druhé a třetí.¹⁷³

4.1 Určení rodičovství

V souladu s římskoprávní zásadou *mater semper certa est* je stejně jako v předchozí úpravě matkou dítěte žena, která jej porodila¹⁷⁴. Vzhledem k tomu, že má dítě právo znát svůj původ, anonymní porody jsou na našem území nezákonné a ze stejného důvodu je kritizována také existence babyboxů – žena má však dle zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování právo na utajení porodu.¹⁷⁵

Problematika otcovství je upravena velmi podobně jako v ZOR až na několik výjimek či doplnění a vychází ze tří právních domněnek. První domněnkou je, že otcem je manžel ženy, která dítě porodila, pokud se dítě narodí od uzavření manželství do třístého dne po jeho zániku, prohlášení za neplatné nebo prohlášení tohoto manžela za nezvěstného, vyjma případy, kdy se matka v této lhůtě znova vdá a za otce se považuje její nový manžel. Tato první domněnka se mění v druhou v situaci, kdy manžel (respektive bývalý manžel) matky prohlásí, že otcem dítěte není, jiný muž, že otcem dítěte je, matka se k oběma těmito prohlášením připojí¹⁷⁶ a dítě se zároveň narodí od podání návrhu na rozvod do třístého dne po zániku manželství – k návrhu na učinění prohlášení musí dojít do jednoho roku dítěte, a pokud dojde k právní moci rozhodnutí o rozvodu, je otcem výše zmíněný jiný muž. Dále je zde domněnka, která bývá nazývána první a půltou, dle které je otcem dítěte, které se narodilo z umělého oplodnění, ten muž, který dal k němu souhlas. Tímto je informovaný a souhlasící muž z neplodného páru, ať už je manžel matky, nebo ne. Druhá domněnka, kterou lze určit otcovství i dítěte teprve počatého, je naplněna, jestliže nedojde k naplnění předchozích domněnek a matka a muž před soudem či matričním úřadem (za určitých situací jedině před soudem) souhlasně prohlásí, že je tento muž otcem dítěte. Toto má napomoci souladu právního a biologického stavu. Konečně se dostáváme k třetí domněnce, která přichází na

¹⁷³ Část druhá, hlava II a III Zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹⁷⁴ Matkou dítěte je žena, která jej porodila, i v případě umělého oplodnění, stejně jako je matkou matka náhradní, ačkoli dítě vzniklo z cizího genetického materiálu – důležitý je akt porodu.

¹⁷⁵ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655 – 975). Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 484 - 492

¹⁷⁶ Prohlášení je učiněno před soudem.

řadu až po všech předchozích a dle které určí otcovství na návrh dítěte, matky, nebo muže tvrdícího že je otcem soud. Rozhodující je soulož, ke které muselo dojít v rozmezí od tři sta dní do sto šedesáti dní do narození dítěte^{177, 178}.

Otcovství může být za splnění zákonných podmínek, na návrh manžela matky, domnělého otce dítěte, matky dítěte, anebo i ex offio¹⁷⁹, popíráno před soudem.¹⁸⁰

4.2 Osvojení

OZ zahrnuje, co se týče osvojení, mnoho rozdílů oproti právní úpravě v ZOR. Prvním je, že obsahuje definici osvojení, tedy že se jedná o přijetí cizí osoby za vlastní – principem je, že biologické rodičovství je nahrazeno právním rodičovstvím. Osvojení je rozděleno na několik druhů. Jedno z členění je to na osvojení úplné a neúplné, kdy při úplném, typickém pro nezletilé, zcela zanikají právní vztahy osvojence s původní rodinou a vzniká úplné začlenění do rodiny osvojitele, a neúplné, typické naopak pro zletilé, při němž právní vztahy s původní rodinou zcela nezanikají (zůstávají např. dědická práva) a k úplnému začlenění do širokého příbuzenstva osvojitele nedochází. Dalšími druhy jsou osvojení individuální a společné. Osvojení jednou osobou, buď manželem biologického rodiče, nebo náhodným člověkem, se nazývá individuální, osvojení manžely¹⁸¹ je osvojením společným. Nakonec je zde stejně jako v ZOR rozdělení na osvojení prosté a nezrušitelné, kdy hlavní změnou je, že se osvojení prosté po uplynutí zákonem stanovené doby automaticky překlene na nezrušitelné.¹⁸²

Osvojit si lze jen dítě, jehož rodiče s tím souhlasili, nejsou-li splněny zákonné podmínky k tomu, aby souhlas nebyl třeba¹⁸³, a to vždy rozhodnutím soudu. Zároveň musí být splněny zákonné podmínky: mezi osvojencem a osvojitelem musí být opravdový vztah jako mezi rodičem a dítětem (minimálně jeho základy¹⁸⁴), dále přiměřený věkový rozdíl¹⁸⁵, musí to být v nejlepším zájmu nezletilého, případně v rámci dobrých mravů u zletilého osvojence, osvojitel a osvojenec nemohou být příbuzní v přímé linii ani sourozenci a ze souvisejících činností nesmí nikomu plynout nepatřičný zisk.¹⁸⁶

---

¹⁷⁷ Toto neplatí, existují-li závažné okolnosti, které otcovství vylučují.

¹⁷⁸ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Občanský zákoník II. Rodinné právo...*, s. 499 - 526

¹⁷⁹ Jestliže to vyžaduje zřejmý zájem dítěte a účelem je naplnění základních lidských práv.

¹⁸⁰ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Občanský zákoník II. Rodinné právo...*, s. 537 - 558

¹⁸¹ Nelze registrovanými partnery.

¹⁸² SEDLÁK, Petr. *Občanský zákoník II. Rodinné právo...*, s. 558 - 560

¹⁸³ Tamtéž, s. 623: V takovéto situaci je třeba souhlasu poručníka či opatrovníka dítěte.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 572

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 594: Rozdíl činí až na výjimky alespoň šestnáct let.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 560 - 561

Osvojitel musí být zletilý, svéprávný a v péči o dítě značně neomezujícím zdravotním stavu. K osvojení jej mají vést správné pohnutky, a také musí mít schopnosti a vůli dítě řádně vychovávat, mít pro něj lásku a pochopení a být mu jak dobrým rodičem, tak vzorem, co se týče jeho způsobu života.¹⁸⁷ Osvojitelem může být jak jeden z manželů, tak oba dva, nebo zcela výjimečně jiná osoba – nesmí to však být v rozporu se zájmy jeho vlastních dětí.¹⁸⁸ Řízení o osvojení se zahajuje na návrh případného osvojitele, a pokud je osvojenec zletilý, musí se k němu připojit i on. U nezletilého dochází k vyjádření souhlasu dle jeho rozumové a mravní vyspělosti, chápání situace a jejích důsledků, pomocí jeho souhlasného projevu, nebo jej nahrazuje souhlasný projev jeho opatrovníka.¹⁸⁹ Dojde-li k rozhodnutí o osvojení, má být zapsán do matriky osvojitel jakožto rodič (nebo osvojitelé jako rodiče) dítěte – a to ať se jedná o osvojení nezletilého nebo zletilého.¹⁹⁰

Následkem osvojení je, že osvojitelé získávají rodičovskou odpovědnost a práva a povinnosti z ní vyplývající, a naopak se ztrácí jak příbuzenský poměr mezi osvojenecem a jeho původní rodinou, tak jejich vzájemná práva a povinnosti – k zániku příbuzenství a právních vztahů však nedochází v případě, kdy je osvojitelem manžel jednoho z rodičů dítěte.¹⁹¹ Následky a další podrobnosti osvojení zletilého jsou upraveny v §§ 846 – 854 OZ.¹⁹²

Osvojení může být soudem zrušeno, podá-li do tří let od rozhodnutí o osvojení osvojenec či osvojitel návrh na jeho zrušení a jsou-li k tomu naplněny důležité důvody¹⁹³. Jeho zrušením zaniká příbuzenský poměr i právní vztah mezi osvojitelem a osvojenecem a obnovuje se osvojenecův příbuzenský poměr vůči předchozí rodině - jeho majetková práva a povinnosti však nezanikají.¹⁹⁴

4.3 Práva a povinnosti mezi rodiči a dětmi

Právní vztah mezi rodiči a dětmi je vztahem velmi soukromým, ale zároveň chráněným a podporovaným státem. Z důvodu, že nezletilý nemá možnost vzhledem ke stupni jeho vývoje a schopností dostatečně bránit svá práva, je intervence státu do určité míry nutná a vítaná – tyto zásahy se označují jako veřejnoprávní ochrana zájmů dítěte. Práva a povinnosti

---

¹⁸⁷ SEDLÁK, Petr. *Občanský zákoník II. Rodinné právo...*, s. 572 – 573, 581 - 582

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 586 - 592

¹⁸⁹ Podrobnosti k souhlasu dítěte v §§ 806 – 808 Zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁹⁰ SEDLÁK, Petr. *Občanský zákoník II. Rodinné právo...*, s. 574 - 579

¹⁹¹ SEDLÁK, Petr. *Občanský zákoník II. Rodinné právo...*, s. 669 - 674

¹⁹² §§ 846 – 854 Zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹⁹³ např. vážné a trvalé narušení jejich vztahu, trvalá duševní porucha, zanedbávání nebo zneužívání rodičovské zodpovědnosti osvojitelem, neakceptovatelné chování osvojenec k osvojiteli

¹⁹⁴ SEDLÁK, Petr. *Občanský zákoník II. Rodinné právo...*, s. 685 - 689

rodičů se rozdělují na ty osobní povahy, dále rodičovskou odpovědnost a vyživovací povinnost, práva a povinnosti dětí na práva spojená s jeho osobností, ty které byly odvozeny z rodičovské odpovědnosti a povinnosti a práva majetková. Cílem těchto právních vztahů je morální (duševní a hodnotový) a hmotný (řádná výživa, správa jmění a poskytnutí vzdělání) prospěch dítěte.¹⁹⁵

Osobnostní neboli statusová práva a povinnosti rodičů dítěte vznikají narozením a zanikají zletilostí dítěte. Patří mezi ně např. registrace dítěte a s tím související právo dítěte znát své rodiče, právo jak rodiče, tak dítěte, dát souhlas s osvojením, právo na určení či popření rodičovství, povinnosti a práva související se jménem a příjmením dítěte nebo ochrana jeho osobnosti.¹⁹⁶

Morálním a právně nevynutitelným pravidlem je, že dítě má své rodiče ctít, což znamená je postupně dle věku poslouchat, poté je respektovat, chovat se k nim slušně a pomáhat jim a nakonec jim pomoci ve stáří a nemoci. Rodiče mají právo nezletilé děti usměrňovat přiměřenými¹⁹⁷ výchovnými opatřeními, kterým se dítě musí podřídit – ty však mají být v souladu s jeho schopnostmi, zdravím, právy a všeobecnou morálkou, ale také s právy ostatních a veřejným pořádkem.¹⁹⁸ Co se týče povahy a intenzity těchto opatření, měla by být v zájmu dítěte a odpovídat Úmluvě o právech dítěte, která poskytuje dětem ochranu před „*tělesným či duševním násilím, urážením nebo zneužíváním, včetně sexuálního zneužívání, zanedbáváním nebo nedbalým zacházením, trýzněním nebo vykořisťováním*“¹⁹⁹ a zároveň brání svévolným zásahům do jejich korespondence, cti, pověsti a soukromí. Nemusí se jednat jen o opatření sankční, ale i motivační.²⁰⁰

4.3.1 Rodičovská odpovědnost

Dle § 858 OZ se do rodičovské odpovědnosti zařazují ty z práv a povinností rodičů, která „*spočívají v péči o dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, v ochraně dítěte, v udržování osobního styku s dítětem, v zajišťování jeho výchovy a vzdělání, v určení místa jeho bydliště, v jeho zastupování a spravování jeho jmění; vzniká narozením dítěte a zaniká, jakmile dítě nabude plné*

¹⁹⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka. *Občanský zákoník II. Rodinné právo...*, s. 722 - 725

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 725 - 727

¹⁹⁷ Přiměřenými jak věku, trvání a intenzitě, tak i okolnostem.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 728 - 729

¹⁹⁹ Čl. 19 odst. 1 Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o sjednání Úmluvy o právech dítěte, ve znění pozdějších předpisů

²⁰⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka. *Občanský zákoník II. Rodinné právo...*, s. 729 - 730

svéprávnosti“²⁰¹. Rozdílem na první pohled je náhrada pojmu zodpovědnost obsaženého v ZOR za pojem odpovědnost, kdy nejde o odkaz na sankci, ale na řádný neboli odpovědný výkon rodičovských práv a povinností. Jako v ZOR i zde je zrovnoprávněna role muže a ženy a rodičovská odpovědnost tedy náleží oběma rodičům (případně ji ze zákonných důvodů vykonává jen jeden z nich²⁰²). Větší pozornost je věnována právům dítěte a jeho postavení jakožto aktivního subjektu, ale také ochraně nezletilých rodičů. Definice rodičovské odpovědnosti je širší a od ZOR poměrně odlišná, protože je inspirována vyvíjející se mezinárodně právní ochranou dětí²⁰³. Jejím subjektem je každý rodič, který jí nebyl ze zákonných důvodů soudem zbaven, a to i nezletilý, nebo ne plně svéprávný – u těch je však omezen její výkon a dítěti je jmenován poručník či opatrovník.²⁰⁴ Matce vzniká narozením dítěte, otci naplněním jedné z domněnek otcovství a osvojitelům když rozhodnutí o osvojení nabyde právní moci. Zaniká v okamžiku nabytí plné svéprávnosti dítěte, právní mocí rozhodnutí o osvojení, o popření mateřství či otcovství, nebo o zbavení rodičovské odpovědnosti a samozřejmě také smrtí rodiče či dítěte.²⁰⁵

Výkon rodičovské odpovědnosti má vždy probíhat s ohledem na zájem dítěte. S tím souvisí povinnost rodičů v případě rozhodování o záležitostech dítěte mu vše vysvětlit a náležitě jej informovat, aby mohlo zformovat a poté jim sdělit svůj názor, na který oni musí brát zřetel²⁰⁶. Rodiče by měli v rámci rozhodování o dítěti jednat ve shodě. Pokud se neshodnou, nebo rozhodne jeden z rodičů proti vůli druhého sám a zároveň se jedná o významnou záležitost²⁰⁷, rozhodne na návrh rodiče soud.²⁰⁸

Péče o dítě v nejširším slova smyslu znamená rozhodování o něm, a to jak v každodenních záležitostech, což je nazýváno osobní péčí, tak v podstatných záležitostech. Osobní péče tedy zahrnuje rozhodování v běžných záležitostech, starost o dítě a jeho výchovu. Vykovává ji rodič, který jej má u sebe, ale výchovně působit může i druhý rodič, který nemá dítě svěřeno do své péče, pomocí osobního či např. telefonického styku, nebo také, ačkoli v omezeném rozsahu, manžel či partner toho rodiče, který má dítě u sebe a sdílí s ním společnou domácnost. Výchova v širokém pojetí však nadále plně zůstává i druhému

---

²⁰¹ § 858 Zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

²⁰² § 878 odst. 1 Zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

²⁰³ Např. Úmluvou o právech dítěte

²⁰⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka. *Občanský zákoník II. Rodinné právo...*, s. 730 – 735, 756

²⁰⁵ Tamtéž, s. 755

²⁰⁶ Toto neplatí, není-li toho dítě schopno.

²⁰⁷ Např. vážnější lékařské zákroky, volba bydliště či vzdělání

²⁰⁸ §§ 876 - 877 Zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

rodiči²⁰⁹. Osobní péče může být také dočasně předána pomocí svěřeni jiné osobě²¹⁰. Pokud není žádný z rodičů schopen o dítě osobně pečovat, může být ze zákonných důvodů svěřeno do osobní péče jiné osoby – jedná se o svěřenectví, pěstounskou péči nebo ústavní výchovu.²¹¹

Co se týče péče o zdraví dítěte, bývá problematická, protože nejde jen o shodu rodičů, ale také vyjádření názoru dítěte na věc a jeho nejlepší zájem, nebo již dříve zmíněné zásahy státu. K těmto kolizím dochází např. při povinném očkování, podstatnějších lékařských zákrocích nebo při používání tělesných trestů, ale tato problematika je mnohem rozsáhlejší.²¹²

Další složkou péče o dítě je jeho ochrana a to jak vůči okolnímu světu, tak uvnitř rodiny (např. před zneužíváním). Dítě má být rodiči chráněno před vším nebezpečím, ale zároveň s jeho rostoucími schopnostmi má být vedeno k samostatnosti a s tímto může být i intenzita rodičovské ochrany postupně snižována.²¹³

Rodič má také právo na osobní styk s dítětem, který je jednou z nejdůležitějších složek rodičovské odpovědnosti a rodičovství samotného.²¹⁴ Pokud je dítě v péči jen jednoho rodiče, má na osobní styk právo jak i druhý z nich, tak i dítě, kdy podmínky tohoto styku může určit soud – druhý rodič je povinen tento styk umožnit a dítě na něj připravit. Oba rodiče spolu mají v tomto směru spolupracovat, sdělit si vše důležité k dítěti a zdržet se všeho, co by narušovalo vztah dítěte k druhému z nich. Osobnímu styku lze bránit jen, je-li to v nutném zájmu dítěte.²¹⁵ Při určování styku však nezáleží jen na chování rodičů, ale může dojít i k situaci, že stýkat se s některým z nich odmítá dítě – v takovémto případě však, než dojde k omezení či zákazu styku, soud musí objasnit důvody jeho názoru a pokusit se o nápravu jejich vztahu.²¹⁶ S tímto vším souvisí také péče o dítě po rozvodu manželů, kdy soud rozhoduje v zájmu dítěte, s ohledem jak na vývoj a citové vazby dítěte, tak na výchovné prostředí, schopnosti a možnosti, které může každý z rodičů nabídnout a také na fakt, kdo z nich a jak o dítě řádně pečoval.²¹⁷ Ústavní soud ve svém nálezu z roku 2014 vyslovil názor, že být v péči obou rodičů je v nejlepším zájmu dítěte, jelikož takto může každý z nich

---

²⁰⁹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita a Doplněk, 2006, s. 226

²¹⁰ Např. prázdniny u babičky nebo letní tábor

²¹¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka. *Občanský zákoník II. Rodinné právo...*, s. 736 - 737

²¹² KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Občanský zákoník II. Rodinné právo...*, s. 737

²¹³ HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka. *Občanský zákoník II. Rodinné právo...*, s. 748 - 749

²¹⁴ Tamtéž, s. 749

²¹⁵ §§ 888 - 891 Zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

²¹⁶ TOMEŠOVÁ, Jana. Omezení a zákaz osobního styku rodiče s nezletilým dítětem, část II. *Právní prostor* [online], 2017, [cit. 22. března 2022]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/omezeni-a-zakaz-osobniho-styku-rodice-s-nezletilym-ditetem-cast-ii>

²¹⁷ § 907 odst. 2 Zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

„láskyplnou péčí“ pomoci vývoji jeho osobnosti, a proto by, pokud jsou oba schopni řádné výchovy, měla být soudy preferována střídavá péče.²¹⁸ K tomu se vyjadřuje arizonský výzkum, v němž byl učiněn závěr, že děti vyrůstající ve střídavé péči netrpí více či méně poruchami chování, než děti ve výhradní péči jednoho rodiče, ale je u nich prokázána větší míra sebeúcty, jelikož se neobviňují ze zdánlivého nezájmu druhého rodiče.²¹⁹ Dle výboru pro práva dítěte by pro ni však mělo být rozhodnuto jen v případě, kdy jí svědčí objektivně dobré podmínky – nejen proto, aby byli spravedlivě rozděleni rodiče.²²⁰ S péčí o dítě po rozvodu souvisí i Cochemská praxe, kdy se všechny zúčastněné instituce snaží o včasné vyřešení konfliktu mezi rodiči a jejich postupné dobrovolné spolupráci, která vede k zachování jejich společné rodičovské odpovědnosti.²²¹ S dítětem mají právo se stýkat také osoby mu příbuzné nebo společensky blízké²²², pokud je to v zájmu dítěte, má k nim citový vztah a nedostatek styku s těmito osobami by pro dítě znamenal újmu.²²³

Povinností a právem rodičů je i výchova dítěte, ve smyslu být mu příkladem ve všech směrech, vést jej a ovlivňovat, kdy její míra a způsob se liší dle vývoje a schopností dítěte. Patří k ní i výše uvedená výchovná opatření a je částečně realizována i jinými osobami, např. učiteli ve škole.²²⁴

Rodiče mají dítěti zajistit také vzdělání. Každé dítě musí absolvovat povinnou školní docházku²²⁵, na jejíž navštěvování mají rodiče dohlížet a dítěti ve studiu pomáhat, stejně jako ho později podporovat v dalším vzdělávání souvisejícím s jeho budoucím povoláním. Dítě se má dle svých schopností a věku k tomuto možnost vyjadřovat.²²⁶

Co se týče zastupování dítěte, rodiče jej zastupují při jednání, ke kterým není právně způsobilé. Míra jeho svéprávnosti se liší dle jeho věku, vývoje a rozumové a volní vyspělosti. V podstatnějších záležitostech musí panovat mezi rodiči shoda, nebo bude soudem ustanoven kolizní opatrovník.²²⁷ Rodiče jej zastupují společně, ale jednat může každý sám. Soud dítěti jmenuje opatrovníka, pokud je nebezpečí střetu zájmů mezi ním a dítětem, nebo mezi tímto

---

²¹⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 26. 5. 2014, sp. zn. I.ÚS 2482/13 (N 105/73 SbNU 683)

²¹⁹ WARSHAK, Richard Ades. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. 1. vydání. Praha: Portál, 1996, s. 165

²²⁰ VYHNÁLEK, Ladislav. Střídavá péče ve středu zájmu. *Bulletin Centra pro lidská práva a demokratizaci*, 2014, č. 10, s. 25

²²¹ RUDOLPH, Jürgen. *Jsi moje dítě. Cochemská praxe – cesty k lidštějšímu rodinnému právu*. 1. vydání. Praha: Magistrát hlavního města Prahy, 2010, s. 50

²²² Kromě prarodičů či jiných vzdálenějších příbuzných, může jít např. o partnera rodiče, který přebíral část péče o dítě nebo o přátele dítěte.

²²³ WESTPHALOVÁ, Lenka. *Občanský zákoník II. Rodinné právo...*, s. 1063 - 1066

²²⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka. *Občanský zákoník II. Rodinné právo...*, s. 750

²²⁵ S tímto souvisí, že je zakázána závislá práce nezletilých, kteří ještě nedokončili povinnou školní docházku nebo děti mladších patnácti let.

²²⁶ HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka. *Občanský zákoník II. Rodinné právo...*, s. 751

²²⁷ Tamtéž, s. 753 - 754

dítětem a ostatními jeho dětmi. Může být také uzavřena smlouva o zastoupení dítěte²²⁸, která však nemá vliv na zákonné zastoupení rodiči.²²⁹

Rodiče také musí spravovat jmění dítěte a to s péčí řádného hospodáře, což znamená tak, aby nedošlo k újmě na tomto majetku.²³⁰ Jestliže tuto svou povinnost poruší, musí nahradit škodu společně a nerozdílně. Soud musí dát souhlas k právnímu jednání, kterým rodič disponuje se stávajícím či budoucím jměním dítěte v nikoli běžných záležitostech nebo nikoli zanedbatelné majetkové hodnoty a vždy v případech uvedených v § 898 odst. 2 – pokud rodič tuto povinnost poruší a způsobilo-li to dítěti újmu, může být takové jednání prohlášeno za neplatné. Příjmy z majetku patřícího dítěti slouží v tomto pořadí nejprve ke správně jeho jmění, k jeho výživě a případně k výživě jeho rodičů a nezletilých sourozenců, se kterými dítě obývá společnou domácnost²³¹. Po dosažení plné svéprávnosti dítěte mu rodiči předají jeho jmění a stojí-li o to, i vyúčtování jeho správy.²³²

Příjmení dítěte je buď určeno při uzavření sňatku jeho rodičů jako příjmení jejich společných dětí, nebo se rodiče dohodnou na příjmení jednoho z nich. To samé platí také o jeho jmění. Rodiče se na příjmení jednoho z nich dohodnou i v případě, kdy nejsou manželi. V případě absence dohody jej určí soud. V situaci, kdy se matka dítěte, jehož otec je neznámý, znova vdá, může toto dítě získat příjmení, jaké si tito manželé určili pro jejich společné děti²³³. Pokud je znám jen jeden rodič, dítě získává příjmení po něm a jméno mu tento rodič určuje sám - pokud k tomu nedojde, určuje jej opět soud. Ten takto zasáhne také v případě, kdy není ani jeden z rodičů znám. K případné změně svého příjmení se dle stupně vývoje vyjadřuje i dítě a od jeho patnácti let je k tomu třeba i jeho souhlasu.²³⁴

4.3.2 Pozastavení, omezení a zbavení rodičovské odpovědnosti

Rodičovská odpovědnost a její nositelé byli definováni výše, nyní se však zaměříme na zásahy do ní ze strany státu. Pokud je o ní rozhodováno, vždy se má jednat o rozhodnutí v nejlepším zájmu dítěte (což platí pro všechny níže uvedené případy) a je proto po jeho náležitém poučení o situaci zjišťován a brán v potaz jeho názor, případně je vyslechnut ten, kdo je způsobilý jeho zájmy ochránit.²³⁵

---

²²⁸ Např. odborníkem

²²⁹ §§ 892 - 894 Zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

²³⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka. *Občanský zákoník II. Rodinné právo...*, s. 754

²³¹ Majetek mohou použít takto použít jen za splnění podmínek dle § 900 odst. 2.

²³² §§ 896, 898, 900, 902 Zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

²³³ Toto nelze v případě zletilého dítěte.

²³⁴ §§ 860 - 864 Zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

²³⁵ §§ 866 - 867 Zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Nezletilí rodiče, kteří ještě nedosáhli plné svéprávnosti, mají výkon rodičovské odpovědnosti pozastaven, to však nutně nevyklučuje jejich osobní péči o dítě. K pozastavení dochází také v případě, kdy byla svéprávnost rodiče v této oblasti omezena, nebo pokud mu v jejím výkonu brání závažná okolnost. Soud tuto odpovědnost nebo její výkon může také omezit a s tím určit i v jakém rozsahu, když ji rodič nevykonává řádně. Ke zbavení rodičovské odpovědnosti soud přistoupí, jestliže ji či její výkon rodič zneužívá nebo zanedbává závažným způsobem. K tomuto může dojít, i pokud rodič spáchal úmyslný trestný čin proti svému dítěti, použil jej k jeho spáchání, či v trestné činnosti svého dítěte figuroval jako spolupachatel, návodce či pomocník. Je-li rodič zbaven rodičovské odpovědnosti, soud jej může zbavit také statusových práv k dítěti, zvláště práva dát souhlas s jeho osvojením. Ať už jde o pozastavení, omezení nebo zbavení, je zachována vyživovací povinnost rodiče a soud také pokaždé zváží, zda je v zájmu dítěte zachovat jeho osobní styk s rodičem.²³⁶

Soud může ex offo změnit rozhodnutí o výkonu rodičovské odpovědnosti, dojde-li ke změně poměrů²³⁷

4.3.3 Preventivní, výchovná a sankční opatření

Jak už bylo řečeno výše, stát má chránit rodinu a pomáhat jí, ale je-li to třeba, může dojít také k jeho intervencím, jejichž cílem je zajistit řádný vývoj dítěte. Pokud je to možné, tyto zásahy probíhají se zachováním rodinného prostředí, až v nejzazším případě dochází k narušení péče v rodině. Soud vždy zvažuje nejlepší zájem dítěte a volí prostředky přiměřené situaci.²³⁸

Předběžná opatření dle § 924 nastávají okamžitě a bez řádného řízení, proto je třeba vždy zhodnotit, zda je situace naléhavá, aktuální a zda je tento zásah do rodičovských práv opravdu nezbytně nutný. Soud k němu přistoupí a umístí dítě ve vhodném prostředí, jestliže je dítě v nedostatku řádné péče, nebo pokud je jeho život, normální vývoj, či důležitý zájem vážně ohrožen nebo narušen – nezáleží na tom, zda má k dítěti někdo právo péče nebo zda je zastoupeno. Toto opatření platí na nezbytně nutnou dobu.²³⁹

Výchovná opatření jsou spíše preventivního charakteru a mohou být uloženy jak dítěti, tak rodičům (případně jiným osobám, které jej mají v péči). K jejich použití v souladu se zásadou adekvátnosti a naléhavosti dochází, pokud nedostatky výchovy nedosáhly hranice, při které je nutné použít intenzivnější právní prostředky a zároveň je předpoklad, že budou mít

²³⁶ §§ 868 - 874 Zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

²³⁷ § 909 Zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

²³⁸ WESTPHALOVÁ, Lenka. *Občanský zákoník II. Rodinné právo...*, s. 1050 - 1052

²³⁹ Tamtéž, s. 1052 – 1053

pozitivní vliv – mezi takové situace patří, vede-li dítě zahálčivý či nemravný život²⁴⁰, nebo chová-li se rodič nevhodně. Mezi výchovná opatření patří nejmírnější a preventivní napomenutí, dále přísnější dohled a nakonec omezení, které se zakládá na zákazu některých nevhodných činností. Soud v součinnosti s OSPODem, popřípadě jinými osobami, sleduje a hodnotí účinnost uložených opatření.²⁴¹

Dle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, může být uložena také povinnost využít pomoci odborného poradce, zúčastnit se setkání s mediátorem nebo terapie. Pokud žádné opatření nepřineslo zlepšení, může být dítě dočasně odejmuto z péče rodičů a umístěno v některém z k tomu určených zařízení.²⁴²

Nedojde-li k dohodě o výkonu péče mezi pečující osobou a rodičem, může rozhodnout na návrh některého z nich soud.²⁴³

4.3.4 Vyživovací povinnost

Vyživovací povinnost²⁴⁴ náleží vzájemným předkům a potomkům, kdy tato povinnost ostatních předků vůči dítěti je subsidiární vůči povinnosti jeho rodičů – čím je příbuzný dítěti blíže, tím spíše jeho povinnost přijde na řadu.²⁴⁵ Vzniká ze zákona existencí rodinně právního poměru, v tomto případě mezi rodiči a dětmi – u matky narozením dítěte, u otce uplatněním jedné ze tří domněnek otcovství – případně osvojením, a je lhostejno zda zde je rodičovská odpovědnost nebo zda dítě dosáhlo plné svéprávnosti. Oběma rodičům náleží stejně.²⁴⁶

Při jejím určování se bere ohled jak na odkázanost dítěte na tuto výživu, odůvodněné potřeby dítěte a jeho majetkové poměry, tak na majetkové poměry, schopnosti a možnosti osoby povinné. Také se přihlíží k případné péči povinného o dítě, nebo o společnou domácnost. Dítě má právo na stejnou životní úroveň jako jeho rodiče²⁴⁷, ochranu jeho majetku a dovolují-li to majetkové poměry povinného, i tvorbu úspor. Právo na výživné zletilého dítěte má být zase v souladu s dobrými mravy.²⁴⁸ Je-li určována vyživovací povinnost, musí povinný soudu prokázat své příjmy, majetek a další pro tuto věc podstatné skutečnosti, jinak bude jeho měsíční příjem stanoven jako pětadvacetinásobek částky životního minima. Pokud

---

²⁴⁰ Např. zanedbává školní docházku, požívá alkohol nebo opakovaně utíká

²⁴¹ WESTPHALOVÁ, Lenka. *Občanský zákoník II. Rodinné právo...*, s. 1054 - 1060

²⁴² Tamtéž, s. 1057 - 1058

²⁴³ § 926 Zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

²⁴⁴ § 859 Zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů: Není součástí rodičovské odpovědnosti.

²⁴⁵ § 910 Zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

²⁴⁶ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Občanský zákoník II. Rodinné právo...*, s. 994 - 996

²⁴⁷ Toto hledisko je důležitější než jeho odůvodněné potřeby.

²⁴⁸ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Občanský zákoník II. Rodinné právo...*, s. 968 – 969, 981- 984, 996

spolu rodiče dítěte nežijí nebo sice ano, ale jeden z nich i tak neplní vyživovací povinnost a zároveň se nedohodou na plnění vyživovací povinnosti, určí ji soud.²⁴⁹ Dojde-li ke změně poměrů, soud může dohodu či rozhodnutí o výživném tykající se nezletilého, který není plně svéprávný, změnit.²⁵⁰

Jak už bylo řečeno výše, vyživovací povinnost nezaniká dosažením plné svéprávnosti a dokonce ani dvaceti šesti let dítěte, ale až když je schopno samostatně uspokojovat všechny své potřeby – může však po zvážení všech okolností²⁵¹ dojít k jejímu obnovení, pokud dítě tuto schopnost ztratí.²⁵²

Jestliže je dítě schopno se samostatně živit a zároveň vyživovat i další osobu, je to v souladu s dobrými mravy²⁵³ a jeho rodiče jsou na tuto jeho pomoc odkázáni, je povinno jim poskytnout slušnou výživu. Tato povinnost se může poměrně rozdělit mezi více dětí týchž rodičů a to dle jejich schopností, možností a majetku.²⁵⁴

4.4 Poručenství, opatrovnictví a jiné formy péče o dítě

4.4.1 Poručenství

Poručník je dítěti ustanoven v případě, že ani jeden z rodičů vůči dítěti nemá či nevykonává rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu. To nastává, pokud jeho jediný rodič či rodiče zemřou, jsou prohlášeni za mrtvé, nebo nejsou známi, dále jestliže výkonu rodičovské odpovědnosti byli zbaveni nebo jim byl pozastaven, nebo pokud nejsou plně svéprávní a současně bylo do jejich rodičovské odpovědnosti zasaženo, či došlo k zásahu do rodičovské odpovědnosti obou rodičů, ale u každého v jiném rozsahu. Poručník je také ustanoven, pokud dali rodiče souhlas s osvojením a po třech měsících se pozastavuje jejich rodičovská odpovědnost. Má-li jeden z rodičů plnou rodičovskou odpovědnost, ustanovení poručníka není třeba. K jeho jmenování dochází v řízení nesporném, které lze zahájit i ex offo.²⁵⁵

Poručníkem má být přednostně osoba, kterou označili rodiče²⁵⁶, pokud to není v rozporu se zájmy dítěte. Dalšími na řadě jsou jeho příbuzní, případně jiná vhodná osoba - může jim

²⁴⁹ §§ 916 a 919 Zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

²⁵⁰ § 923 odst. 1 Zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

²⁵¹ Např. jestli má dítě v plánu pokračovat ve studiu.

²⁵² KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Občanský zákoník II. Rodinné právo...*, s. 1006 - 1007

²⁵³ Stejně jako v právní úpravě dle ZOR nelze po dítěti např. žádat, aby živilo rodiče, který o něj předtím nejevilo zájem.

²⁵⁴ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Občanský zákoník II. Rodinné právo...*, s. 1009 - 1010

²⁵⁵ WESTPHALOVÁ, Lenka. *Občanský zákoník II. Rodinné právo...*, s. 1069 - 1071

²⁵⁶ Naopak jím nemá být jmenována osoba, kterou rodiče označili negativně.

být i OSPOD, toto však není vzhledem k jeho přetíženosti příliš vhodné²⁵⁷. Poručenství je dobrovolné a má být svěřeno jen plně svéprávné osobě (nebo dvěma osobám), která zaručuje řádný výkon této funkce a jejíž ustanovení není v rozporu se zájmem dítěte. Poručník má zásadně stejná práva a povinnosti jako rodič, záleží to ovšem na situaci, za které byl jmenován a také na tom, zda je soud nějak vymezí. Obecně však o dítě osobně nepečuje, nemá k němu vyživovací povinnost a ne vždy vykonává správu jeho jmění. Výkon poručenství podléhá dozoru soudu a poručník je také povinen soudu pravidelně předkládat zprávy o dítěti a účty ze správy jeho jmění²⁵⁸. Jestliže poručník rozhoduje o záležitosti dítěte, která není běžná²⁵⁹, je nutný souhlas soudu. Úprava správy jmění poručenice je stejná jako u správy jmění dítěte prováděné rodiči.²⁶⁰

Poručenství zaniká ex offio, pokud poručník zemře, dále je-li této funkce soudem zproštěn, nebo odvolán. K zproštění dochází, pokud o to poručník z důležitých důvodů požádá, nebo pokud je pro tuto funkci nezpůsobilý, k odvolání zase jestliže řádně nevykonává své poručnické povinnosti²⁶¹. Dále poručenství zaniká v případě, kdy alespoň jeden rodič dítěte získá rodičovskou odpovědnost nebo schopnost pro její výkon, a také když dítě nabude plné svéprávnosti nebo je osvojeno. Pokud zanikne funkce konkrétního poručníka, ale dítě poručníka stále potřebuje, je mu jmenován poručník jiný. Po skončení poručenství musí poručník předložit soudu závěrečnou zprávu o jeho výkonu a závěrečný účet ze správy jmění dítěte.²⁶²

4.4.2 Opatrovnictví

Opatrovník může být dítěti jmenován z několika důvodů. Prvním je, že hrozí střet zájmů dítěte a jiné osoby, kdy tento opatrovník je opatrovníkem kolízním. Příčinou může být např. odlišný zájem rodiče a dítěte, dětí těchto rodičů nebo dítěte a jeho poručníka na určitém právním jednání. Dalším důvodem je, když rodič dítěte či jeho jiný zákonný zástupce dostatečně nehájí jeho zájmy, je nečinný a tím ho např. připravuje o sociální dávky či jiné nároky. Mezi jiné důvody patří třeba dlouhodobá nemoc rodiče, který pro ni nemůže dítě zastupovat jen v některých záležitostech. Nakonec jsou zde důvody pro opatrovnictví, které stanoví zákon – opatrovník je ustanoven při omezení rodičovské odpovědnosti nebo jejího

---

²⁵⁷ § 929 Zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů: OSPOD bývá jmenován dočasným poručníkem, než je vhodný poručník jmenován nastálo, nebo než se ujme funkce.

²⁵⁸ Této povinnosti může být zproštěn.

²⁵⁹ Např. lékařský zákrok nebo volba vzdělávání

²⁶⁰ WESTPHALOVÁ, Lenka. *Občanský zákoník II. Rodinné právo...*, s. 1071 - 1085

²⁶¹ Např. má na dítě nepříznivý vliv

²⁶² WESTPHALOVÁ, Lenka. *Občanský zákoník II. Rodinné právo...*, s. 1087 - 1091

výkonu, k udělení souhlasu k osvojení za rodiče či dítě, je-li toho potřeba, nebo pro správu jmění dítěte^{263, 264}.

Práva a povinnosti opatrovníka jsou soudem určeny vzhledem k účelu, pro který byl jmenován. Musí jím být osoba, jejíž zájmy nejsou v kolizi se zájmy dítěte a která k tomu splňuje předpoklady – typicky příbuzný dítěte, advokát, daňový poradce nebo OSPOD.²⁶⁵

Funkce opatrovníka zaniká buď splněním povinnosti, pro kterou byl ustanoven, nebo jej soud opatrovnictví zproští, či jestliže pominul účel jeho jmenování. Pro opatrovnictví a jeho subjekty platí přiměřeně právní úprava opatrovnictví.²⁶⁶

4.4.3 Svěřenectví a pěstounství

Je-li to v zájmu dítěte a zároveň nemůže o dítě pečovat ani jeden z jeho rodičů nebo poručník, může být svěřeno do péče jiné osoby. Touto bývá zpravidla jeho příbuzný nebo jiná osoba mu blízká – hlavním benefitem svěření totiž je, že o dítě osobně pečuje někdo, ke komu má dítě citové či pokrevní pouto²⁶⁷, a nedochází tak ke zprerhání jeho vazeb. Svěřenectví je upřednostňováno, zvláště pokud se předpokládá návrat dítěte do původní rodiny, kdy vzhledem k tomu, že je dítě obvykle svěřeno osobě příbuzné či blízké, může být tato osoba vhodným mezičlánkem mezi jeho rodičem a OSPODem, což vede k urychlení tohoto návratu.²⁶⁸

Pečující osoba musí mít bydliště na území České republiky, se svým jmenováním souhlasit a zaručovat řádný výkon této péče. Rozsah jejích práv a povinností vymezí soud a při jejich výkonu bude kontrolována státem a jeho orgány. Co se týče výživného, soud je určí rodičům, kteří jej budou platit k rukám této pečující osoby – pokud není uložena vyživovací povinnosti rodičům ani jiným příbuzným možné, ustanovení o svěření do péče se nepoužijí a dojde ke svěření dítěte do pěstounské péče.²⁶⁹

Za stejné situace v jaké dochází ke svěření do péče, dochází také ke svěření do pěstounské péče – tzn., pokud o dítě nemůže osobně pečovat rodič ani poručník. Osobní péče o dítě je realizována v rodinném prostředí osobou, která není jeho rodičem, a to jen na dobu přechodnou a je-li to nezbytné v zájmu dítěte. Probíhá v bytových prostorách pěstouna či

---

²⁶³ Právní úprava opatrovníka pro správu jmění je obsažena v §§ 948 - 952 Zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

²⁶⁴ WESTPHALOVÁ, Lenka. *Občanský zákoník II. Rodinné právo...*, s. 1094 - 1099

²⁶⁵ Tamtéž, s. 1099 - 1100

²⁶⁶ §§ 944 a 947 Zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

²⁶⁷ Nejčastěji jeho prarodiče.

²⁶⁸ WESTPHALOVÁ, Lenka. *Občanský zákoník II. Rodinné právo...*, s. 1114 - 1118

²⁶⁹ WESTPHALOVÁ, Lenka. *Občanský zákoník II. Rodinné právo...*, s. 1119 - 1126

prostorách k tomu určených a pěstoun při ní přiměřeně vykonává práva a povinnosti rodiče – rozhoduje o dítěti v běžných záležitostech, ve kterých jej i zastupuje a spravuje jeho jmění. Také se snaží o udržení a prohloubení vztahu dítěte k rodičům, jeho příbuzným a blízkým a zásadně umožňuje jeho styk s rodiči²⁷⁰, či o dítěti rodiče informuje. Rodičům nadále zůstává rodičovská odpovědnost, její výkon je však omezen rozsahem, v jakém je přiznán pěstounovi. Mají stále vyživovací povinnost a dítě si ponechává jejich příjmení. Vzhledem k tomu, že tuto péči zajišťuje stát, podléhá jeho kontrole a je jím i finančně podporována. Soud může nařídit, že svěřením do pěstounské péče bude předcházet péče předpěstounská.²⁷¹

Mezi povinnosti dítěte patří pomoc v domácnosti pěstouna a poskytnutí příspěvku na společné potřeby rodiny za předpokladu, že má vlastní příjem – ten však musí pocházet z výdělečné činnosti přiměřené věku dítěte²⁷² a nepůsobící mu újmu.²⁷³

Pěstoun (nebo pěstouni manželé²⁷⁴) musí se svým ustanovením souhlasit a má jím být nejlépe příbuzný dítěte nebo osoba mu blízká, jinak jím bude jmenována jiná svéprávná a bezúhonná osoba s bydlištěm v České republice, která má k této funkci předpoklady²⁷⁵, je schopná obstarat řádnou výchovu a k ní vhodné prostředí.²⁷⁶

Jak už bylo uvedeno výše, pěstounská péče má být jen přechodným řešením na dobu, po kterou trvají překážky na straně rodičů. Jestliže rodiče požádají soud o návrat dítěte do jejich péče a je to v zájmu dítěte, soud jejich návrhu vyhová. Ke změně či zrušení pěstounské péče dojde také na návrh, pokud se podstatně změni poměry či dojde k neshodě pěstounů a rodičů v podstatných záležitostech ohledně dítěte. K jejímu zániku však dojde nejpozději, jakmile dítě dosáhne plné svéprávnosti, nebo zletilosti.²⁷⁷

4.4.4 Ústavní výchova

Ústavní výchova je ke všem ostatním zásahům do péče o dítě subsidiárním institutem a nastupuje, zejména pokud ostatní opatření nevedla k nápravě a je-li to nezbytně nutné v zájmu dítěte, nebo není-li žádná vhodná osoba, která by o dítě pečovala. Důvodem pro její nařízení může být ohrožení nebo narušení jeho výchovy či vývoje a nemožnost zajištění výchovy

---

²⁷⁰ ŠABATOVÁ, Anna a kol. Styk dítěte v pěstounské péči s rodinou. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv. Rodina a dítě II*. Praha: Kancelář veřejného ochránce práv ve spolupráci se společností Wolters Kluwer ČR, s. 64: Styk je zakázán jen v situaci, kdy je jeho zákaz v nezbytném zájmu dítě – i tak je však nutno zvážit, zda jej nelze realizovat alespoň s dohledem nebo jinou alternativní formou.

²⁷¹ Tamtéž, s. 1127 - 1130

²⁷² Dítě musí být starší patnácti let.

²⁷³ WESTPHALOVÁ, Lenka. *Občanský zákoník II. Rodinné právo...*, s. 1157 - 1158

²⁷⁴ § 964 Zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

²⁷⁵ morální, sociální, výchovné a zdravotní

²⁷⁶ WESTPHALOVÁ, Lenka. *Občanský zákoník II. Rodinné právo...*, s. 1131, 1144

²⁷⁷ §§ 959, 969 a 970 Zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

rodiči. Tyto důvody musí být dostatečně intenzivní, např. se jedná o zanedbávání výživy a zdravotní péče, tolerování nadměrného užívání alkoholu či drog nebo týrání, které mohou vyústit nebo již vyústily v narušení tělesného či duševního stavu dítěte. Nemožnost zajištění výchovy dítěte zase plyne z objektivních příčin, jako je nemoc, invalidita nebo dlouhodobá nepřítomnost rodiče. Ústavní výchovu nelze nařídit jen pro nedostatečné bytové či majetkové poměry.²⁷⁸ Dítě může být také umístěno do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, jestliže rodiče dítěte nemohou z vážných, ale jen přechodných důvodů zabezpečit jeho výchovu a to nejdéle na šest měsíců.²⁷⁹

Následkem nařízení ústavní výchovy rodiče neztrácí rodičovskou odpovědnost, ale jsou pouze omezeni v jejím výkonu. Mají nadále vyživovací povinnost vůči dítěti, rozhodují o něm a zastupují jej v podstatných záležitostech, a také spravují jeho jmění, pokud soud o jejich právech a povinnostech nerozhodl jinak. Dítě má právo na styk s rodiči (což odpovídá i tomuto právu rodičů) a osobami příbuznými a blízkými, proto má být umístěno do ústavu v místě bydliště rodičů či těchto dalších osob. Další práva a povinnosti dítěte umístěného v ústavní výchově jsou zakotveny v § 20 zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.²⁸⁰

Ústavní výchova se nařizuje či prodlužuje vždy o tři roky, maximálně však do dosažení devatenácti let dítěte²⁸¹ a soud každých šest měsíců přezkoumává trvání jejích důvodů. Změní-li se poměry nebo je zde možnost zajistit dítěti jinou formu péče, soud ústavní výchovu zruší a rozhodne, kdo bude o dítě pečovat. K jejímu zániku nebo přerušení dochází i v souvislosti s osvojením.²⁸²

---

²⁷⁸ WESTPHALOVÁ, Lenka. *Občanský zákoník II. Rodinné právo...*s. 1161 - 1165

²⁷⁹ § 971 odst. 2 Zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

²⁸⁰ WESTPHALOVÁ, Lenka. *Občanský zákoník II. Rodinné právo...*, s. 1166 - 1168

²⁸¹ Tamtéž, s. 1180: Důležitým důvodem pro takovéto rozhodnutí může být např. dokončení přípravy na budoucí povolání.

²⁸² §§ 972 - 974 Zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Závěr

Právní postavení dětí se na území České republiky během let vyvíjelo a docházelo tedy k menším či k větším změnám. Mezi ty výrazné patří zrovnoprávnění manželských a nemanželských dětí, ke kterému došlo v ZOPR – původně dle OZO se tedy děti dělily na ty, které splnily podmínky zrození manželského a na ty, které ne. To mělo vliv nejen na jejich právní postavení, které bylo nerovnoprávné, ale i na práva a povinnosti rodičů k nim. K nemanželským dětem neměl otec otcovskou moc, jeho role při výchově byla pouze subsidiární a plně mu zůstala jen vyživovací povinnost. Ani matka k němu, vzhledem k nerovnoměrnému rozdělení rodičovské moci mezi otce a matku, neměla plná práva a to i když nebyl otec dítěte znám – o záležitostech spadajících do otcovské moci rozhodoval dítěti ustanovený poručník, který jej také zastupoval. Toto vše mělo vliv nejen na nesmyslnou nerovnost těchto dětí, ale i na zbytečně omezená práva jeho rodičů – musíme se však na tuto právní úpravu dívat v kontextu doby, která svobodným matkám a nesezdaným párům příliš nepřála. K zrovnoprávnění došlo zvláště kvůli proměnám rodiny, kdy stále více párů začínalo žít v nemanželském soužití a učinit tento logický krok bylo tedy na místě.

Dalším nepřehlédnutelnou změnou je posun od dominující moci otcovské, k moci rodičovské a poté k rodičovské zodpovědnosti a odpovědnosti. Dle OZO byla rodičovská moc, ač nerovnoměrně, rozdělena mezi otce a matku dítěte, kdy otec měl jak větší práva, tak i povinnosti vůči dítěti. Matka rozhodovala o zdraví a tělesném vývoji dítěte, otec zase o jeho povolání, jazyku výchovy a obecně podstatnějších záležitostech. Tento soubor jeho práv a povinností se nazýval otcovská moc. Navíc mu především, byl-li toho schopen, náležela vyživovací povinnost. Ačkoli s touto nerovností zásadně nesouhlasím, je pravdou, že otcovým více právům odpovídala jeho reprezentace a zastupování rodiny navenek a odpovědnost za rodinu vůči soudu - nešlo tedy jen o jeho výhody. Práva matky byla ještě více omezena, pokud bylo dítě svěřeno do péče otce. Vzhledem k tomu, že všechna péče, která ji za normálních okolností náležela, byla v takovém případě ve výkonu otce, zbývalo jí jen právo na styk s dítětem a srozumění s jeho výchovou. Se ZOPR přišlo zrovnoprávnění právního postavení muže a ženy a s ním i rodičovské moci, která od té doby až dodnes náleží oběma rodičům stejně, došlo ovšem ke změně termínů, a to v ZOR na rodičovskou zodpovědnost a v OZ na rodičovskou odpovědnost, jelikož tyto lépe odpovídají podstatě a obsahu rodičovských práv a povinností – nejde totiž o moc nad dítětem, ale odpovědný výkon rodičovství.

Dalším posunem, který je třeba zmínit, je ten k socialistickému právu, kdy se oddělilo rodinné právo do samostatných zákonů a tím i osobní vztahy od majetkových. Cílem výchovy byl zvláště budoucí prospěch dítěte pro socialistickou společnost. Nešlo však jen o posun v negativním směru. Např. došlo se ZOR k nástupu sociálně právní ochrany dětí, která se od roku 2000 přesunula do zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, který je na našem území platný až dodnes a jehož cílem je ochrana dítěte, které není vzhledem k jeho věku a zkušenostem schopno brát se o svá práva samo.

Z mého pohledu je však největší a nejpozitivnější změnou posílení postavení dítěte a jeho práv, jako je jeho právo na soukromí, důstojnost nebo vyjádření jeho názoru. V souvislosti s přistoupením k Úmluvě dochází k tomu, že má dítě právo nejen se k věcem, co se jej týkají, vyjadřovat, ale také o nich spolurozhodnout případně samostatně rozhodnout – toho využívá jak vůči rodičům, tak i státním orgánům – státního zásahu se může i samo dovolat. Rozsah těchto jeho vyjadřovacích práv závisí na jeho vývoji a vyspělosti, chápání situace, jejích důsledků a důsledků jeho rozhodnutí – státní orgány či zákonný zástupce dítěte mu musí vždy podat všechny dostupné informace, aby mohlo svůj názor náležitě zformovat. Dítě tedy nadále není jen pasivním subjektem, ale naopak se jeho role stává stále aktivnější – k tomuto mu napomáhají státní orgány i v tomto směru pozitivně se vyvíjející mezinárodně právní ochrana dětí. Všechna rozhodnutí ohledně dítěte musí být činěna v jeho nejlepším zájmu a po pečlivém zvážení všech okolností.

Tyto změny jsou tedy dle mého významné a až na projevy socialistických myšlenek v ZOPR a ZOR i kladné. Jelikož jsou děti naší budoucí nadějí, je třeba se o jejich práva a ochranu stále více zajímat, aby se z nich vyvinuli odpovědní dospělí s morálními kvalitami, schopní samostatného rozhodování a bez následků způsobených špatnou výchovou či péčí. Ačkoli je vždy prostor pro posun a zlepšení, a to hlavně v dnešní rychlé době plné změn, myslím, že je současný stav poměrně uspokojivý a vývoj jde dobrým směrem.

Seznam použité literatury a dalších zdrojů

Monografie

1. HLAVA, Karel. Základy sociální péče o mládež pro druhý ročník ústavů ke vzdělávání domácích nauk. Praha: Československá grafická unie a. s., 1933, 127 s.
2. HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Rodinné právo*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta a Doplněk, 1993. 160 s.
3. KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita a Doplněk, 2006, 400 s.
4. WARSHAK, Richard Ades. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. 1. vydání. Praha: Portál, 1996. 240 s.
5. RUDOLPH, Jürgen. *Jsi moje dítě. Cochemská praxe – cesty k lidštějšímu rodinnému právu*. 1. vydání. Praha: Magistrát hlavního města Prahy, 2010. 80 s.

Příspěvek ve sborníku

1. ŠABATOVÁ, Anna a kol. Styk dítěte v pěstounské péči s rodinou. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv. Rodina a dítě II*. Praha: Kancelář veřejného ochránce práv ve spolupráci se společností Wolters Kluwer ČR, 228 s.

Komentáře

1. ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi – díl první (§§ 1 až 284)*. 1. vydání. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1935, 1192 s.
2. HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1998, 398 s.
3. HOLUB, Milan, NOVÁ, Hana, PTÁČEK, Lubomír, SLADKÁ HYKLOVÁ, Jana. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisícími*. 9. vydání. Praha: Leges, 2011, 456 s.
4. KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, 1256 s.

Odborné časopisy

1. KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Ochrana slabší strany v rodinném právu. *Právník*, [online databáze], 2011, č. 4, s. 362 - 377 [cit. 17. března 2022]. Dostupné z: databáze codexis.cz
2. ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Stat' Cui Bono? Bezvýjimečně ve prospěch tohoto dítěte! Zamyšlení nad péčí o dítě. *Právník*, 2015, č. 2., s. 97 – 124
3. TOMEŠOVÁ, Jana. Omezení a zákaz osobního styku rodiče s nezletilým dítětem, část II. *Právní prostor* [online], 2017, [cit. 22. března 2022]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/omezeni-a-zakaz-osobniho-styku-rodice-s-nezletilym-ditetem-cast-ii>
4. VYHNÁLEK, Ladislav. Střídavá péče ve středu zájmu. *Bulletin Centra pro lidská práva a demokratizaci*, 2014, č. 10, 27 s.

Judikatura

1. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 22. 10. 1924, sp. zn. R I 847/24
2. Rozhodnutí Nejvyššího soudu rakouského ze dne 30. 4. 1924, Ob II 259/24, sp. zn. VI/169
3. Rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. Gl. U. 14.161
4. Rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. Gl. U. N. F. 1782
5. Rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 826
6. Rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 6773
7. Rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 1441
8. Rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 9572
9. Rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 2772
10. Rozhodnutí Nejvyššího soudu 2110
11. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 24. 1. 1922, sp. zn. R. II. 10/22; Sb. min. sprav. 1922, č. 173
12. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 12. 3. 1932, sp. zn. R. II. 370/31; Sb. rozhodnutí Nejvyššího soudu (1919 – 1948)
13. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 25. 2. 1953, Ob II 259/24, sp. zn. Cz 722/52, Rc 114/1953
14. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 24. 11. 1964, sp. zn. Cz 48/64
15. Nález Ústavního soudu ze dne 26. 5. 2014, sp. zn. I.ÚS 2482/13 (N 105/73 SbNU 683)

Právní předpisy

1. Zákon č. 946/1811 Sb. zák. soud., obecný zákoník občanský, ve znění císařského nařízení č. 69/1916 Ř. z.
2. Zákon č. 447/1919 Sb., kterým se snižuje věk nezletilosti, ve znění pozdějších předpisů
3. Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n., o zřízení samostatného státu československého
4. Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění zákona č. 46/1959 Sb.
5. Zákon č. 266/1949 Sb., o zatímních změnách v některých občanských věcech právních, ve znění pozdějších předpisů
6. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění zákona č. 401/2012 Sb.
7. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění zákona č. 261/2021 Sb.
8. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
9. Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o sjednání Úmluvy o právech dítěte, ve znění pozdějších předpisů

Vnitřní normy PF UP

1. článek 7 (citační norma) vnitřní normy PF UP PF-B-21/06 ze dne 1. 7. 2021, o náležitostech kvalifikačních prací na Právnické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá historickým vývojem postavení dítěte v rodinném právu od roku 1811 a to na území České republiky. Jejím cílem je zhodnotit změny v právní úpravě a její evoluci, zvláště co se týče rozvíjejících se práv dítěte. Práce je rozdělena na čtyři části podle čtyř hlavních zákonů, které rodinné právo upravovaly či upravují, které se zabývají všemi rodinně právními instituty své doby týkajícími se dítěte. V závěru práce je obsaženo zhodnocení nejvýraznějších změn, případně jejich příčiny a důsledky.

Abstract

The diploma thesis deals with Historical development of a child's position within the scope of family law since 1811 on territory of the Czech Republic. Its aim is to assess changes in legislation and its evolution, especially with regard to the evolving rights of a child. The thesis is divided into four parts according to the four main pieces of legislation that have regulated the area of family law. Each part focuses on family law institutes related to a child in the relevant time period. In its conclusion, the thesis contains an evaluation of the most significant changes, alternatively their causes or consequences.

Klíčová slova

dítě, rodič, otcovská moc, rodičovská moc, rodičovská odpovědnost, rodičovská zodpovědnost, postavení dítěte, práva dítěte, nejlepší zájem dítěte, péče, výchova, právní úprava

Key words

child, parent, paternal power, parental power, parental responsibility, child's position, children's rights, best interest of a child, care, upbringing, legislation